

Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Перший (бакалаврський)
Освітній рівень

**«ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ОСОБАМИ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ
ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА»**

Назва теми

Галузь знань 23 Соціальна робота
Шифр і назва галузі знань

Спеціальність 231 Соціальна робота
Шифр і назва спеціальності

Освітня програма Соціальна робота. Соціальна педагогіка та коучинг

Назва освітньої програми

Номер індивідуального навчального плану студента

Виконала: студентка ІV курсу, група СРКз-22-1 Юлія КОРНІЙ
Підпис Ім'я, прізвище

Керівник: доктор педагогічних наук, професор Юрій БРИНДКОВ
науківий ступінь, вчене звання Підпис Ім'я, прізвище

До захисту допускаю:
завідувач кафедри
соціальної роботи і соціальної педагогіки
кандидат педагогічних наук, доцент

 Олена ВАСИЛЕНКО
Підпис Ім'я, прізвище

05 06 2026 р.

Хмельницький, 2026

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет *гуманітарно-педагогічний*
Кафедра *соціальної роботи і соціальної педагогіки*
Освітній рівень *перший (бакалаврський)*
Галузь знань *23 Соціальна робота*
Спеціальність *231 Соціальна робота*
Освітня програма *Соціальна робота. Соціальна педагогіка та коучинг*

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
соціальної роботи і соціальної
педагогіки

 Олена ВАСИЛЕНКО
протокол № 5 від 11.12.2025 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Юлії КОРНІЙ

1. **Тема кваліфікаційної роботи:** «Технології соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства».

Керівник кваліфікаційної роботи: Бриндіков Ю.Л., доктор педагогічних наук, професор.

Затверджено наказом ректора університету від 08 січня 2026 р. № 7

2. **Строк подання студентом роботи на кафедру** 05 червня 2026 р.

3. **Вихідні дані до роботи:** матеріали звіту з переддипломної практики, комплекс методів та методик дослідження: Оцінка рівня ситуативної (реактивної) тривожності (тест Спілбергера-Ханіна), Анкета для учнів 10 класу «Про насильство», Техніка «дихання сфокусоване на серці» (heart-focused breathing)», Техніка «швидка злагодженість» (quick coherence)». В дослідженні взяли участь 37 осіб, які стали жертвами домашнього насильства.

4. **Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити):** вступ, розділ 1. Теоретичні основи технологій соціальної роботи з особами, які постраждали від домашнього насильства, домашнє насильство як соціальний феномен, технології соціальної роботи з особами, які постраждали від домашнього насильства, висновки до розділу; розділ 2. Емпіричне вивчення особливостей застосування технологій соціальної роботи щодо осіб, які постраждали від домашнього насильства, аналіз особливостей соціальної допомоги особам, які зазнали домашнього насильства, вивчення дієвості технологій соціальної роботи з жертвами домашнього насильства, практичні рекомендації фахівцям соціальної сфери щодо оптимізації соціальної роботи з особами, постраждалими від домашнього, висновки до розділу; висновки, перелік джерел посилання, додатки.

5. **Перелік графічного матеріалу (із зазначенням обов'язкових креслень)**

6 рисуноків, 6 таблиць.

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання 11 грудня 2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів (розділів) кваліфікаційної роботи бакалавра	Строк виконання етапу роботи	Примітки
1	Вибір теми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження, постановка мети і завдань.	До 10 грудня 2025 р.	ВИКОНАНО
2	Визначення теоретико-методологічних засад дослідження. З'ясування актуальності проблеми.	До 10 січня 2026 р.	ВИКОНАНО
3	Оформлення вступу кваліфікаційної роботи.	До 01 лютого 2026 р.	ВИКОНАНО
4	I розділ кваліфікаційної роботи.	До 01 березня 2026 р.	ВИКОНАНО
5	II розділ кваліфікаційної роботи.	До 01 травня 2026 р.	ВИКОНАНО
6	Загальні висновки.	До 15 травня 2026 р.	ВИКОНАНО
7	Попередній захист кваліфікаційної роботи.	До 22 травня 2026 р.	ВИКОНАНО
8	Оформлення кваліфікаційної роботи. Підготовка до захисту, рецензування.	До 05 червня 2026 р.	ВИКОНАНО
9	Захист кваліфікаційної роботи (відповідно графіку)	До 22 червня 2026 р.	ВИКОНАНО

Здобувач Юлія КОРНІЙ

Керівник роботи Юрій БРИНДІКОВ

АНОТАЦІЯ

Тема кваліфікаційної роботи «Технології соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства».

Здобувач Юлія КОРНІЙ

Керівник Юрій БРИНДІКОВ

Кваліфікаційна робота включає 77 сторінок, з них 63 сторінки основного тексту, 6 рисунків, 6 таблиць, перелік джерел посилання складає 45 найменувань, 4 додатки.

Ключові слова: домашнє насильство, жертва домашнього насильства, кривдник, технології соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства.

Об'єктом дослідження є соціальна робота з особами, які постраждали від домашнього насильства.

Предметом дослідження є технології соціальної роботи з особами, які постраждали від домашнього насильства.

За результатами дослідження розроблено практичні рекомендації фахівцям соціальної сфери щодо оптимізації соціальної роботи з особами, постраждалими від домашнього насильства.

Одержані результати можуть бути корисними для фахівців соціальної сфери щодо оптимізації соціальної роботи з особами, постраждалими від домашнього насильства.

Здобувач Юлія КОРНІЙ

Дата подання кваліфікаційної роботи до захисту 05 червня 2026 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТЕХНОЛОГІЙ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ОСОБАМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	10
1.1 Домашнє насильство як соціальний феномен.....	10
1.2 Технології соціальної роботи з особами, які постраждали від домашнього насилля	20
Висновки до розділу.....	30
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЩОДО ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА.....	33
2.1 Аналіз особливостей соціальної допомоги особам, які зазнали домашнього насильства	33
2.2 Вивчення дієвості технологій соціальної роботи з жертвами домашнього насильства	41
2.3 Практичні рекомендації фахівцям соціальної сфери щодо оптимізації соціальної роботи з особами, постраждалими від домашнього насильства	55
Висновки до розділу.....	63
ВИСНОВКИ.....	66
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	68
ДОДАТКИ.....	74
ДОДАТОК А «ОЦІНКА РІВНЯ СИТУАТИВНОЇ (РЕАКТИВНОЇ) ТРИВОЖНОСТІ (ТЕСТ СПІЛБЕРГЕРА-ХАНІНА)»... ..	74
ДОДАТОК Б АНКЕТУВАННЯ ДЛЯ УЧНІВ 10 КЛАСУ «ПРО НАСИЛЬСТВО»	77

ДОДАТОК В «ТЕХНІКА «ДИХАННЯ СФОКУСОВАНЕ НА СЕРЦІ» (HEART-FOCUSED BREATHING)».....	79
ДОДАТОК Г «ТЕХНІКА «ШВИДКА ЗЛАГОДЖЕНІСТЬ» (QUICK COHERENCE)».....	80

ВСТУП

Актуальність обраної нами теми є беззаперечною, адже різновиди та масштабність домашнього насильства вказують на необхідність активізації зусиль світової громади щодо локалізації та повного викорінення окресленого явища. Мільйони людей зазнають кривди і відчують негативні наслідки насилля.

Сучасність вказує нам, що проблема домашнього насильства є одним з найпроблемніших аспектів суспільного життя. Пандемія, а згодом і повномасштабна війна поглибили існуючу проблему, обмеживши людей в пересуванні, змушуючи їх залишатись віч-на-віч з потенційними агресорами / кривдниками. Міжнародні інституції, діяльність яких націлена на подолання ганебного явища, вказують на зростання чисельності випадків скоєння насилля одними членами сім'ї над іншими. Причиною ескалації сімейних конфліктів можуть слугувати тривоги, безперспективність. Як наслідок, стресові стани людей. Постійна психологічна напруга, детермінантою якої є низка стресогенних системно діючих чинників, створює додаткові передумови зародження конфліктів, руйнації гармонійних сімейних стосунків.

Гострота проблемного питання полягає у деструктивному впливі на психологічне та фізичне здоров'я дорослих осіб / дітей, які складають когорту постраждалих. Домашнє насильство створює небезпеку не тільки на локальному (сім'я, група), а й на національному рівні (загроза миру, соціальній стабільності, стабільному розвитку суспільних галузей).

Феномен домашнього насильства є об'єктом дослідження плеяди вітчизняних та зарубіжних спеціалістів різних галузей (соціальна робота, соціальна педагогіка, психологія, медицина, соціологія, право). Їхній доробок містить статистику, результати аналітичної діяльності, методи превенції та локалізації проблеми, практичні рекомендації щодо оптимізації боротьби з насильством.

Л. Вокслер в своїх напрацюваннях розкриває динаміку домашнього насилля, висвітлює шляхи захисту та підтримки осіб, яких було скривджено [45]. Соціолог М. Джонсон (чимало уваги приділяв вивченню гендерних аспектів скоєння домашнього насилля) в одній зі своїх численних праць окреслив психоемоційну динаміку даного явища [43]. Е. Старк, якого ми знаємо як автора концепції коерсивного контролю, пояснює домашнє насильство не тільки крізь призму агресії, а трактує його як систему психологічного терору й контролю [44]. Авторка теорії синдрому комплексу жертви Д. Герман в своєму науковому доробку «Травма та відновлення» висвітлює нові напрацювання щодо окресленої проблеми [42].

Кваліфікаційна робота покликана здійснити наголос на одній з вагомих суспільних проблем – домашньому насильстві. Ми ставимо за мету розкрити чинники формування насильницьких дій, зобразити теоретичні підходи до розуміння феномену насилля в домашньому середовищі, розкрити інструментарій соціальної роботи щодо жертв домашнього насильства. Головною ціллю роботи є виявлення можливих шляхів превенції досліджуваного явища.

Недостатність вивчення даної проблеми стала головною спонукою до наукових розвідок та пошуків, що поєдналися в кваліфікаційній роботі «Технології соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства».

Об'єкт дослідження – соціальна робота з особами, які постраждали від домашнього насильства.

Предмет дослідження – технології соціальної роботи з особами, які постраждали від домашнього насильства.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування та емпіричне вивчення технологій соціальної роботи з жертвами домашнього насильства.

Відповідно до предмета та мети визначені такі **завдання дослідження**:

1. Провести аналіз особливостей соціальної роботи з особами, постраждалими від домашнього насильства.

2. Вивчити соціально-психологічну допомогу та підтримку суб'єктів соціальної роботи з постраждалими від домашнього насилля.

3. Теоретично обґрунтувати та дослідити дієвість технологій соціальної роботи з постраждалими від домашнього насильства.

4. Розробити практичні рекомендації фахівцям соціальної сфери щодо оптимізації роботи з особами, які зазнали домашнього насильства.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, вивчення наукової та навчально-методичної літератури з теми дослідження; аналіз нормативно-правової бази соціального захисту осіб, постраждалих від домашнього насильства); емпіричні (метод опитування, тестування та анкетування).

Практичне значення дослідження полягає в перевірці дієвості методів та форм соціальної роботи з жертвами домашнього насильства, виробленні практичних рекомендацій щодо оптимізації роботи фахівців, дотичних до роботи з постраждалими від домашнього насильства.

Експериментальна база дослідження: наукова робота проводилась на базі КУ «Центр запобігання та протидії домашньому насильству» Хмельницької міської ради.

Апробація: результати наукового дослідження опубліковано в статті (Ю. Корній, Ю. Бриндіков. Протидія домашньому насильству через посередництво інформаційно-просвітницької діяльності. Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи: Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Хмельницький, 19-20 березня 2026 року)/Ред. колегія: Василенко О. та ін./ М-во освіти і науки України, Хмельницький нац. ун-т., каф. соц. роб. і соц. педагог. Хмельницький: ХНУ, 2026. С. 274–277).

Структура роботи містить 2 розділи, 5 підрозділів, 45 джерел, 4 додатки та 7 сторінок, на яких вони розміщені.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРТИТИЧНІ ОСНОВИ ТЕХНОЛОГІЙ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ОСОБАМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

1.1 Домашнє насильство як соціальний феномен

Домашнє насильство – одна з найвагомiших суспiльних проблем, яка перебуває в центрі уваги низки наук. Генеза домашнього насильства обговорюється плеядою вiтчизняних та зарубiжних науковцiв, вироблено чимало теорiй щодо досліджуваного соціального феномену. Прихильники одних теорiй вказують на культурні чинники як детермінанти формування насильства в сім'ї. На їхню думку, стереотипи, обрядово-звичаєва сфера, морально-етичні та ціннісні орієнтири суспiльства можуть мати дискримінаційний вектор щодо жінки / чоловіка та її / його місця в соціальній групі (суспiльстві), таким чином передуючи формуванню стосунків підлеглості жінки чоловікові або й навпаки. Подібні переконання стають перепорою у запровадженні гендерного паритету і створюють сприятливі умови для зародження насильницької політики взаємин у сім'ї.

Прибічники іншої теорії трактують формування насильства в сім'ї крізь призму нерівномірного розподілу владних повноважень в сім'ї, соціальних ролей і статусу членів сім'ї тощо.

Є шанувальники теорії, яка зосереджує увагу на особистісних характеристиках людей, що, своєю чергою, створює сприятливі умови для зародження сімейного насильства. Згідно з даною теорією, імпульсивність, низький рівень адаптації, самооцінки є першопричинами скоєння насильницьких дій щодо особи [9].

Рiзні теоретики намагаються вивчити досліджуване соціальне явище задля того, щоб чітко зрозуміти природу домашнього насильства, виявити його коріння. Домашнє насильство є об'єктом вивчення низки психологічних

теорій, теорій властивості, гендерних теорій [24]. Вивчення окресленого явища вкотре вказує на його складність та багатогранність.

Гендерна теорія пояснює насильство в сімейному середовищі як проблему, породжену нерівномірним розподілом влади та статевою нерівністю. Прихильники теорії зазначають, що стереотипи щодо чоловічих та жіночих ролей в сім'ї здійснюють вплив на поведінку членів сімейного осередку, посилюють агресію й зневагу до автономії жінки або чоловіка.

В основі владної теорії лежить диспропорція влади між чоловіками й жінками. В теорії зроблено наголос на зловживанні владою, підпорядкуванні однієї особи іншою в царині сімейних стосунків. Внаслідок дисбалансу сил й порушенні структури осередку виникає домашнє насильство.

В основі психологічних теорій перебувають внутрішні чинники як провокація насильства. Автори теорій наполягають на тому, що особистісні риси людини (агресивність, відсутність емпатії) можуть провокувати насильство в сім'ї. Існує чимало чинників, які впливають на людину і відіграють неабияку роль при формуванні даного соціального явища.

Зовнішні чинники аналізуються теорією вибору як інструмент впливу на рішення, пов'язані зі зловживанням владою або перебуванням в негативних стосунках. Теоретики вказують на насильство як спосіб контролю одних осіб іншими. Фахівці пояснюють вибір людини щодо продовження перебування в подібних стосунках в якості жертви через неможливість самостійного економічного існування, страх або інші причини.

Теоретичний аналіз домашнього насильства допомагає краще зрозуміти його сутність, сприяє виробленню інструментарію щодо превенції досліджуваного явища, допомозі жертвам. Ми наполягаємо на комплексному підході щодо подальшого вивчення окресленого соціального явища. Ситуація вимагає негайної розробки дієвих стратегій щодо протидії домашньому насильству. Громадянським суспільством повинні бути ініційовані робота інформаційних кампаній, тренінги, покликані підвищити рівень свідомості щодо проблеми. Органами державної влади повинна здійснюватись робота з

розробки нормативно-правових заходів, залучення правоохоронних структур до заходів. Необхідно активізувати роботу служб підтримки: правової, медичної, соціальної, психологічної допомоги.

Ми вже наголошували на багатогранності домашнього насильства через низку різноманітних чинників, що його формують. Різні детермінанти даного явища сприяють зародженню різних теоретичних підходів, які яскраво зображені на рисунку 1.1 [1].

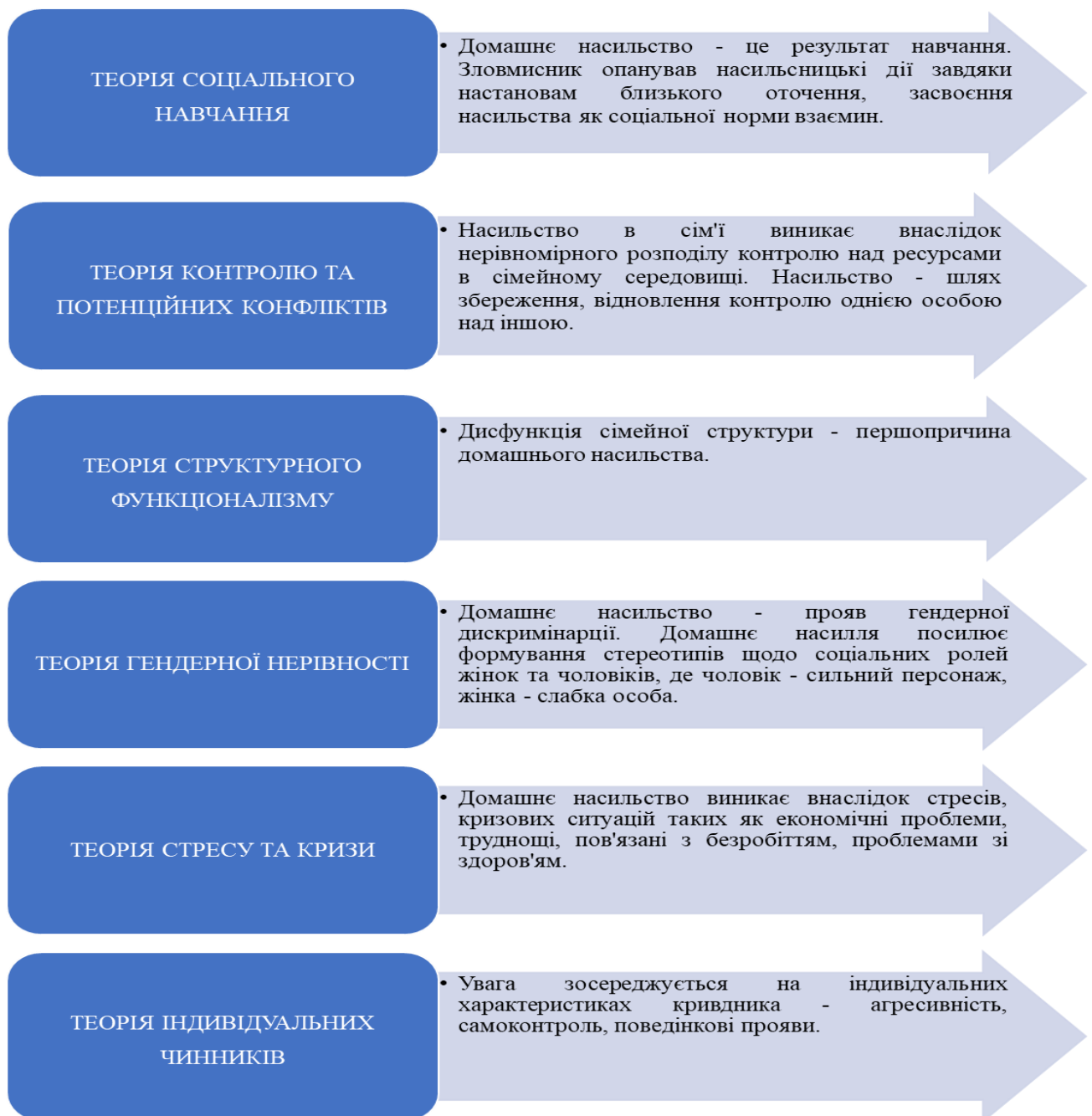

Рисунок 1.1 – Теоретичні підходи пояснення домашнього насильства як суспільного феномену

Як було зауважено, домашнє насильство перебуває в центрі уваги цілої плеяди вітчизняних та зарубіжних науковців. Особливості соціальної роботи з особами, які постраждали від домашнього насильства, розкриті в наукових працях Е. Старка, Д. Герман, В. Янковця, І. Онішко, Г. Лактіоновіої тощо.

Т. Журавель, окреслюючи насильство в сім'ї, наголошує на тому, що в ролі кривдників можуть виступати не тільки члени сім'ї [4]. Чинне законодавство [20] пояснює домашнє насильство як діяльність / бездіяльність, що відбувається в межах сімейного осередку (в межах місця проживання, між членами родини або сім'ї). Бездіяльність теж може стати причиною кризи, ненадання вчасної допомоги, зокрема. Законодавство окреслює домашнє насильство більш широко, торкаючись різних його форм та першопричин скоєння.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) пояснює домашнє насильство як фізичне, сексуальне, психологічне, економічне насильство, спричинене однією особою над іншою, яка перебуває в сімейних / подружніх стосунках, що створює підґрунтя для статусу жертви. ВООЗ окреслює різні види насильства, які можуть бути скоєні однією особою стосовно іншої, з якою перебуває у стосунках.

Як бачимо, насильство може відбуватись у різних формах: фізичне (побиття, травмування), економічне (обмежений доступ до фінансових ресурсів), сексуальне (насильство, сексуальний тиск), психологічне (образи, залякування, тиск). Таким чином, різноманітність форм скоєння насильницьких дій однією особою над іншою вимагає розробки дієвих стратегій превенції та допомоги постраждалим особам [21].

Організація Об'єднаних Націй (ООН), окреслюючи сутність та зміст домашнього насильства, визначає мінімальні стандарти та розширює межі розуміння соціального феномену. ООН наголошує на тому, що домашнє насильство містить будь-які дії, які можуть спричинити шкідливий сексуальний, фізичний, психологічний або економічний вплив, сформувати страх в царині сімейних зносин. Отже, визначення, яке надається ООН

містить психологічний, сексуальний, фізичний та економічний впливи, а значить явище може проявлятися в різних формах [29].

Ми згадали про страх, спровокований насильством, який може здійснювати деструктивний вплив на психіку і поведінку особи, її здоров'я. Насильство відбувається в царині сімейних стосунків, а значить, здійснюється близькими особами / членами родини, сім'ї.

Фахівці зосереджують увагу на різних аспектах контролю у взаєминах, різних видах агресивних виявів, динаміці та циклічності скоєння насильницьких дій.

Американський дослідник Майкл П. Джонсон [39] у своєму доробку «Конфлікт і контроль: гендерна симетрія та асиметрія в домашньому насильстві» наголошує на основних аспектах домашнього насильства, звертаючи увагу на паритетність / нерівноправ'я між чоловіками та жінками в площині контрольованості та конфліктів. Соціолог вивчає жертв та кривдників як серед жінок, так і чоловіків, досліджує рівномірність/нерівномірність розподілу владних повноважень та контролю в сім'ї, що може слугувати детермінантами домашнього насильства. В науковій роботі висвітлено аналіз форм контролю, розкрито його наслідки для життя сімейних пар.

Визначення дефініції вказує на те, що насильницькі дії породжують страх в людини, яка зазнала утиску. Подібні явища здійснюють руйнаційний вплив на психологічні та фізичні стани [8].

Домашнє насильство проявляється як у навмисному вчиненні шкоди кривдником, так і в пасивному ставленні до оточуючих людей. Насильство в сім'ї може мати характер сексуальних домагань, психологічного та фізичного тиску, фінансового контролю та обмежень доступу до ресурсів сім'ї. Проживаючи разом, родичі / члени сім'ї можуть здійснювати вплив один на одного, що супроводжується тиском та погрозами [26].

Варто згадати засади Стамбульської конвенції, що визначають головні правила роботи суб'єктів з особами, які складають досліджувану категорію.

Методи даної конвенції спрямовані на забезпечення потреб даних осіб; в основі роботи перебуває комплексний підхід щодо послуг та протидії насильству в сім'ї; пріоритетними є права особи, яка зазнала домашнього насильства; допомога та увага до факту скоєння насильства; покарання винуватців з метою запобігання рецидивам; оптимізація роботи закладів та установ системи соціальних служб.

Україною було ратифіковано та запроваджено низку законодавчих актів, покликаних попереджати та боротись з насильством в сім'ях. Уваги заслуговує Закон України «Про запобігання насильству в сім'ї», в якому чітко окреслено поняття домашнього насильства, міститься перелік правил, які стосуються захисту та допомоги жертвам. Даний законодавчий акт дає підстави правоохоронцям реагувати і діяти у випадку виявлення факту домашнього насильства.

Особливість розгляду судових справ, які стосуються скоєння домашнього насильства, встановлено Законом України «Про судоустрій та статус суддів». Крім того, даний закон покладає на служителів Феміди неабияку відповідальність щодо захисту прав осіб, які постраждали від домашнього насильства [22]. Розширенню повноважень правоохоронців в боротьбі зі згадуваним явищем сприяє Закон України «Про поліцію» [19].

Фахівці соціальної роботи при взаємодії з жертвами домашнього насильства спираються на чинне законодавство, що гарантує жертвам подальшу безпеку, гідні права та свободи з урахуванням досвіду та практики Європейського суду з прав людини. Законодавством гарантується належна увага до кожного факту скоєння насильства в сім'ї з врахуванням нерівномірного розподілу влади та впливу насильницьких дій на жінок / чоловіків / дітей під час впровадження заходів щодо превенції та протидії домашньому насильству.

Чинне законодавство гарантує повагу та відсутність упередженого ставлення до осіб, які зазнали утисків; гідну роботу суб'єктів захисту та допомоги постраждалим; конфіденційність інформації про осіб, які зазнали

насильства в сім'ї. Закони України покликані посилити заходи щодо протидії досліджуваному явищу без будь-яких ознак дискримінації, з урахуванням потреб та інтересів осіб, які потрапили в скруту (вагітні жінки, інваліди, діти, особи похилого віку, зокрема) [15].

Ми можемо бачити факти домашнього насильства в публікаціях, кіно, культурі світових народів тощо. Кривдники є представниками різних страт. Досвід насильства в кожній окремої особи відрізняється рисами індивідуальності (термін зазнання / вчинення насильства). Спільним є невинуватість жертв домашнього насильства.

Насильники зазвичай намагаються виправдати власні ганебні дії/вчинки перед суспільством. Здійснюється подібне наступним чином:

- звинувачення жертви, змальовуючи її як особу, яка постійно провокує конфлікти;
- звинувачують своїх жертв у вживанні алкоголю та / або наркотиків, втрачаючи при цьому контроль;
- наголошують на інтимності стосунків з жертвами на підставі прожитих років;
- насильники виправдовуються нерозумінням / незнанням законів, неправильною інтерпретацією тієї чи іншої отриманої інформації, неправильним баченням ситуації.

Є серед кривдників такі, що не виправдовуються перед суспільством, наголошуючи на правильності своїх дій. Саме тому інформаційно-просвітницька робота щодо превенції та протидії домашньому насильству повинна проводитись систематично та інтенсивно. Варто підтримувати прихильників руху з протидії ганебному явищу.

Насильство не є похідною подружніх взаємин, спонук (провокацій) через поганий характер жертви, а скоріш за все є результатом засвоєних моделей поведінки. Задля прогнозу насильницьких дій ми звертаємо увагу на низку характеристик особи, зокрема на насильство в його / її минулому. Причинами скоєння насилля можуть слугувати отримане / вчинене насильство в дитячі роки, агресивна / насильницька поведінка щодо тварин, людей; судимість, військова служба, негативне ставлення до людей,

попередньо скоєне насильство. Якщо такі обставини помножити на особисту невпевненість кривдника / жертви, віктимність, маніпулятивність, ризик зародження насильства сягає великої ймовірності.

Резюмуємо, що домашнє насильство проявляється в зловживанні владою, схиленні силоміць однієї особи іншою до інтимних стосунків в будь-який спосіб. Насильство може здійснюватись шляхом застосування фізичної / психологічної сили, через відбирання речей, необхідних для повноцінної соціалізації особи.

Домашнє насильство розуміється набагато ширше за звичайний фізичний тиск. В якості насилля можуть виступати тортури та ізоляція, погрози та переслідування, контроль особистих речей, комунікації з оточенням. Побутує чимало міфів стосовно того, що домашнє насилля – справа сімейна, алкоголь та наркотики є головними детермінантами сімейних конфліктів.

Діти, які перебувають в подібному становищі, розуміють небезпеку обговорення даного явища. За подібні міркування та дискусії дітям загрожують побиття, травматизація. Намагання втрутитись у конфлікт і захистити жертву нерідко обертається каліцтвом дітей. Такі клієнти потребують захисту і підтримки, доступу до професійної допомоги задля позбавлення психологічного / фізичного травматизму, власного убезпечення.

Звісно ж алкоголь та наркотики не можна випускати з виду як інструмент громадської небезпеки, що призводить до трагічних наслідків. У переліку негативних наслідків зловживання алкогольними напоями, забороненими речовинами перебуває домашнє насильство. Алкоголь каталізує насильницькі дії і здійснює деструктивний вплив на людей. Вживання алкоголю / наркотиків формує шлях людини від ейфорії до надмірної агресії.

На рисунку 1.2 зображено механізми, які підкреслюють його роль у насильницьких діях.

- Порухені когнітивні функції (погіршується міркування й прийняття раціональних рішень; відбувається мисленнева загальмованість, відчувається агресія у діях та вчинках).
- Втрата самоконтролю (втрачається можливість керування гнівом, підвищується бажання щодо скоєння насильницьких дій, створення конфліктних ситуацій).
- Підвищення агресії (підвищена дратівливість, агресія, підвищене бажання конфліктувати, особливо, публічно).
- Зміни мозкової діяльності (порушення хімії мозку, зміна настрою, підвищене бажання до конфліктування).
- Дратівливість та параноя (споживання алкоголю та наркотиків викликає галюцинації та параноя, змінює емоційний стан, посилює бажання щодо скоєння насильницьких дій).
- Економічна прірва (систематичне і надмірне споживання алкоголю та наркотиків призводить до потрапляння людей в скруту, підштовхує до скоєння злочинних дій та насилля).

Рисунок 1.2 – Механізми посилення дії алкоголю / наркотиків щодо домашнього насильства

Психоактивні речовини, які систематично споживаються людиною, посилюють бажання конфлікту, породжують більшу кількість випадків домашнього насильства, яке стосується кривдників та жертв; створюють небезпеку для громади, в якій перебуває особа (злочини, спровоковані вживанням наркотиків та алкоголю); додають навантажень системі охорони здоров'я, правовій інфраструктурі, забираючи ресурси від нагальних потреб суспільства.

Затьмарення людської свідомості та розуму алкоголем та наркотиками призводить до неправомірних дій, неадекватних рішень, посилення ризику скоєння насильницьких дій. Такий стан речей вимагає запровадження дієвих програм реабілітації, профілактики та лікування згадуваної категорії осіб.

Домашнє насильство скоюється особами поза їх статусом, статтю, віком тощо. Кривдниками можуть бути наступні особи:

- шлюбні партнери (нерівність влади, домінування породжує насилля)
- батьки, родичі (чимало дітей зазнає страждань від батьків або близьких родичів);
- дорослі діти (насильство відбувається внаслідок конфлікту, сварки, інших протистоянь).

Досліджуване явище вимагає неабиякої уваги та розуміння сутності й шляхів вирішення проблем. Перш за все, необхідно ліквідувати міфи (Таблиця 1.2), пов'язані з явищем домашнього насильства, адже їх присутність вводить в оману чимало людей [3].

Таблиця 1.2 – Міфи та дійсність домашнього насильства

Міф	Факт
Домашнє насильство супроводжується виключно фізичними ушкодженнями.	Домашнє насильство передбачає скоєння дій фізичного, сексуального, психологічного та економічного характеру.
В числі жертв перебувають винятково жінки.	Чоловіки теж можуть складати когорту осіб, які зазнали домашнього насильства.

Продовження таблиці 1.2

Жертва завжди може легко позбутися кривдника.	Жертвам важко позбутися компанії свого насильника через низку психологічних, фізичних та фінансових проблем.
Домашнє насильство відбувається лише в сім'ях з низьким соціальним статусом.	Насильство виникає в сім'ях з будь-яким соціальним статусом.
Відсутність звернень від жертви вказує на проблему як неіснуючу.	Жертви мовчать через страх та відчуття безпомічності.
Кривдники завжди агресивні.	Кривдники нерідко можуть бути харизматичними та маніпулятивними, не завжди агресуючи публічно.

1.2 Технології соціальної роботи з особами, які постраждали від домашнього насилля

Людина проживає за своє життя різноманітні стани, в тому числі кризові. Згадувані стани характеризуються невідповідністю між здібностями особи та реальним станом її організму й очікуваннями від оточення.

Потрапляння людини в подібну ситуацію трапляється через елементарну нестачу особистісного ресурсу, завищені вимоги, відсутність підтримки. Криза є нормою життя більшості українців, адже вона присутня в нашому житті з дитячих років.

Якщо окреслювати кризове явище в контексті насильства, то зауважимо, що толерантність українського соціуму до першого породжує формування другого. Криза в житті осіб, які постраждали від домашнього насильства, може спровокувати різноманітні психоемоційні та фізичні розлади. З-поміж останніх вирізняються наступні:

- ПТСР (посттравматичні стресові розлади), що супроводжуються кошмарними сновидіннями, гіперзбудженням, негативними спогадами тощо;

- стрес і тривожність, що стоять на заваді повноцінного життя особи через нервову напругу, страх, неможливість розслабитись;
- депресія проходить у формі великих сумнівів, відсутності відчуття світлої перспективи, втрати інтересу до речей (хоббі), якими раніше людина захоплювалась;
- саморуйнація відбувається під аккомпанемент думок суїцидального характеру;
- самооцінка / самопочуття, що супроводжується гіркими думками та звинуваченнями себе в тому, що сталося, відчутті самотності, приниженні;
- зловживання (постраждала особа намагається позбутись поганих спогадів шляхом вживання алкогольних напоїв, наркотичних речовин);
- хронічна біль (подібне може бути спричинене такими симптомами як головні болі; проблеми, пов'язані з кишково-шлунковим трактом);
- «Стокгольмський синдром» відомий тим, що жертва намагається захистити і виправдати дії насильника, виказуючи позитивне ставлення до агресора;
- зниження функціональності відбувається через буденні труднощі в житті жертв, важкі стосунки з оточенням, наслідки психоемоційного та фізичного впливу насильницьких дій на особу [25].

Фахівці радять звертати увагу на поведінку задля виявлення кризи в житті людини. З-поміж типових ознак кризи можна вирізнити ПТСР, про який ми згадували вище у нашій науковій роботі; економічні проблеми, що виникають через надмірний контроль кривдником фінансових ресурсів, обмежений доступ жертви до них. Нерідко надмірний контроль кривдником фінансів призводить до більш серйозних проблем. Жертви перебувають в стані глибокої депресії через цілу плеяду невирішених проблем в їх житті. Подібні стани вимагають негайного втручання фахівців (психотерапевти, фахівці соціальної роботи, психологи) задля порятунку особи [23].

Зрозуміти, що особа є жертвою домашнього насильства, інколи буває важко, адже люди намагаються приховати власні проблеми, пов'язані з

досліджуваним явищем. Якщо виявити пильність, то все ж таки можна діагностувати ті чи інші ознаки домашнього насильства. Синці, переломи, опіки, розірваний одяг, замкненість, агресія, депресія, панічні атаки, низька самооцінка, страх, фінансова залежність, відмежованість від людей, сором, тривоги можуть свідчити про вчинення насильницьких дій стосовно особи.

Результатом кризи можуть стати реакції як відповідь на той тягар, що випав на долю людини. Подібні реакції можуть бути тимчасовими, збільшуватись / зменшуватись, сприяти зародженню психологічних патологій.

Подібні реакції виступають в якості емоцій, які виникають як захисний механізм, спосіб для захисту організму від небезпеки. Страх, як реакція, може виникати при відчутті реальної загрози для життя. Страх може виникати як відповідь на надуману ситуацію.

Такі реакції та емоції можна розпізнати за напруженим обличчям, частим диханням, відсутністю чіткого контролю рухів тіла, втратою чіткості мислення, розконцентрованою увагою [34].

Існують етапи кризи, які називаються фазами. Вони яскраво зображені в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3 – Фази кризи та етапи прояву емоцій

Фаза	Опис
Гнів / безсилля	Тривалість – декілька хвилин, має несфокусований характер. Супроводжується виникненням провини.
Страждання / переживання	Інтенсивність емоцій залежить від особистісних рис середовища.
Інтеграція	Інтеграція набутого досвіду. Усвідомлення та обробка власних емоцій. Намагання знайти шляхи подолання труднощів.

Фази допомагають зрозуміти психоемоційний стан особи, його динаміку, яким чином особа може реагувати на кризові ситуації. Кризу долають по-різному, адже реакція на неї в кожній людині індивідуальна, спровокована різними детермінантами: втрата близької людини, роботи, пережиття катастроф, домашнє насилля.

Кризова ситуація може мати різний час тривалості та рівень інтенсивності. Кожен етап в житті людини надає можливість зростати, вдосконалюватися, акумулювати власні ресурси задля подолання проблемних ситуацій.

Насильство – ганебне явище, якого не може бути в ХХІ столітті. Українська держава ратифікувала низку міжнародних документів, зобов'язавшись захищати людей від насильницьких дій. З-поміж заявлених документів вирізняється Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Даний документ покликаний єднати світові держави-учасниці задля боротьби і протистояння будь-якій дискримінації осіб жіночої статі. Уваги заслуговує Конвенція про права дитини, головним вектором якої є захист прав та свобод дітей, їх захист від будь-яких посягань, насильства, сімейного насилля, в тому числі. Конвенція про запобігання і покарання насильства в сім'ї і насильства від чоловіків до жінок передбачає превенцію ганебного явища та протистояння домашньому та гендерному насильству. Загальна декларація прав людини покликана захищати від катувань, принизливого ставлення до людини.

Основний Закон України містить чимало статей (стаття 3, 28, 52), що гарантують захист прав і свобод, недоторканність громадянина, передбачають покарання кривдників тощо [6].

Соціальна робота з особами, які зазнали насильства, фокусує увагу на допомозі мультидисциплінарної команди суб'єктів надання соціальних послуг. Функціонує чимало закладів та установ соціального спрямування, зусилля яких спрямовуються на допомогу досліджуваній категорії населення. Їх робота регулюється чинним законодавством.

Закладами та установами системи соціальних служб здійснюється прийом заяв та їх розгляд, реєстрація, реагування; інформування органів державної влади та правоохоронної системи; оцінка потреб постраждалих осіб (визначення нагальних потреб, надання відповідної допомоги); поінформованість громадян щодо їх прав та допомоги, передбаченої законодавством; забезпечення соціальними послугами клієнтів; звітування перед органами державної влади та місцевого самоврядування.

Фахівці центрів консультують громадян, сприяють взаємодії служб підтримки та клієнтів, поширенню необхідної та актуальної інформації щодо шляхів вирішення та попередження проблем в житті клієнтів [4].

Спеціалісти структурних підрозділів системи охорони здоров'я переймаються розробкою й затвердженням стандарту надання медичної допомоги (створення стандартів для постраждалих та потенційних жертв домашнього насильства, розробка алгоритму дій при втручанні фахівців медичної галузі), інформування компетентних органів про виявлені травми, пошкодження, які могли з'явитись внаслідок скоєння домашнього насилля, медичним обстеженням осіб, яких було скривджено, тестуваннями на ВІЛ / СНІД.

Заклади та установи освітньої галузі займаються організацією інформаційних заходів про детермінанти, форми та наслідки домашнього насильства; навчають школярів тому, куди варто звертатись у випадку сімейного насилля; забезпечують соціальну та психологічну підтримку у випадку потреби; сприяють налагодженню взаємин з різними суб'єктами, головним вектором роботи яких є попередження та подолання домашнього насильства.

Служби у сфері превенції та протидії сімейному насиллю відіграють неабияку суспільну роль: поліціянти виявляють та відповідно реагують на факти домашнього насильства; заклади та установи системи охорони здоров'я обстежують та надають допомогу жертвам насилля; центри соціальних служб надають соціально-психологічну та правову допомогу;

освітні заклади інформують та проводять заходи; захистом прав недієздатних осіб (захист, зокрема) переймаються органи опіки і піклування.

Чинне законодавство передбачає покарання кривдників (стаття 91 Кримінального кодексу України). Існує низка заходів, що обмежують дії агресора стосовно жертви. Нормативно-правові акти забороняють кривднику наблизитись до постраждалої особи, комунікувати, листуватись та проживати з нею [8].

Із врахуванням масштабності та систематичності скоєння актів домашнього насильства варто звернути увагу на технології соціальної роботи з особами, які постраждали від сімейного насилля. Досліджуване явище створює неабияку суспільну загрозу, що вимагає активізації та оптимізації роботи фахівців соціальної сфери в допомозі та підтримці постраждалих осіб [31].

Результати застосування технологій соціальної роботи висвітлено в науковому доробку зарубіжних та вітчизняних дослідників. О. Поліщук, Б. Божук зауважили, що українське суспільство травмоване через події, які беруть витоки з 2014 року. З'явилась потреба доступу клієнтів до соціальних послуг; увагу зосереджено на дефіциті кадрів, які працюють з окресленою категорією осіб [7]. Остання прогалина може бути вирішеною через посередництво впровадження технології телепсихології. В такий спосіб послугу психологічної підтримки та консультації отримують особи, які обмежені в пересуванні. Дана технологія допомагатиме тим, хто травмувався і потребує фахової допомоги.

В. Панок та І. Марухіна в своїх напрацюваннях вказали дієві форми й технології соціальної роботи, що здійснюється дистанційно [12]:

- онлайн-консультування відбувається на базі таких платформ як Whats App, Zoom, що оптимізує індивідуальну та групову роботу з клієнтами;
- робота «Телефону довіри» через посередництво електронної пошти зі збереженням принципу конфіденційності;

- Інтернет-діагностика: тестування, анкетування, опитування на Інтернет-платформах із накопиченням отриманих даних на єдиному ресурсі;
- профілактика та просвіта, яка відбувається через прямі ефіри, відеолекторії, вебінари на тему психологічної профілактики та соціально-психологічної освіти;
- соціально-психологічна корекція в онлайн-форматі шляхом онлайн-ігор та мобільних додатків, що розвивають когнітивні здібності особи;
- робота дистанційних груп підтримки (батьки, учні, вчителі, педагоги) задля посилення рівня стресостійкості, поліпшення спілкування в домашніх умовах.

Телетерапія – це інновація в соціальній роботі з особами, постраждалими від домашнього насильства, що передбачає надання соціально-психологічної підтримки, допомагає вирішити широкий спектр соціальних проблем із задіюванням новітніх технологій.

Телетерапія надає клієнтам необхідний доступ до соціально-психологічної допомоги навіть тоді, коли є фізичні та дистанційні обмеження. В такий спосіб у людини зростає шанс вижити і отримати фахову допомогу. Завдяки даному методу існує безпека особи та конфіденційність роботи з фахівцем. Це важливо, адже клієнти нерідко бояться розголосу проблеми. Варто зауважити на врахуванні телетерапією індивідуальних особливостей клієнта. Метод надає вибір форм комунікації задля комфорту клієнта [28].

Телетерапія – дієвий інструмент, що використовується фахівцями соціальної сфери, які працюють з особами, постраждалими від домашнього насильства. Він перевершує методи завдяки індивідуальному підходу, конфіденційності тощо.

Телепсихологія набирає обертів у світі, відкриваючи нові можливості в соціально-психологічній допомозі та консультуванні онлайн. Доступність до великої аудиторії клієнтів, зручність платформ водночас межують із

необхідністю уважного розгляду кожної проблеми, впливу застосовуваних технологій на ефективність консультацій.

Фахівці психологічної галузі звертають увагу на відволікання клієнтів та надавачів послуг під час віртуального консультування. Обидві сторони можуть втрачати увагу через електронні повідомлення, що відображається на якості професійної взаємодії. Текстові платформи можуть мати проблеми з конфіденційністю, безпекою та інформацією, яка передається [2].

Аналіз наукової літератури дає право стверджувати те, що впровадження інновацій в соціальній роботі надає процесу допомоги клієнтам більшої ефективності та доступності. Завдяки технологіям з'являється можливість взаємодії спеціалістів з клієнтами через відеодзвінок, електронну пошту, чат, що досить дієво актуально в наш важкий час.

Психологічні застосунки та робота онлайн є досить поширеною на сьогодні. Вони створюють зручність для клієнта й фахівця в часі та локації. В психологічних застосунках є інтерактивні вправи, спрямовані на підтримку соціального й психологічного здоров'я особи. Онлайн-технології в соціальній роботі виконують й профілактичну роль щодо домашнього насильства і мають певні переваги, зображені в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4 – Переваги онлайн технологій в соціальній роботі

№ з/п	Вигода	Сутність вигоди застосування технології
1.	Економічність	Зменшуються витрати на проведення заходів завдяки електронним ресурсам
2.	Велика аудиторія	Одночасно залучається велика кількість Користувачів
3.	Швидкість розповсюдження	Інтернет-платформи і соціальні мережі дозволяють швидко розповсюджувати великі масиви інформації, сприяє оперативному реагуванню на актуальні події та потреби українців

Продовження таблиці 1.4

4.	Двосторонній діалог	З'являється можливість діалогу між фахівцем і клієнтом, що сприяє чудовій взаємодії та обміну інформацією
----	---------------------	---

Існує чимало обмежень під час використання подібних технологій. Застосування згадуваних технологій вимагає неабияких затрат часу й фінансових ресурсів задля гарної безперебійної роботи. Онлайн-технології можуть не мати ефективного впливу на поведінкові вияви людини, адже робота обмежується лише наданням інформації. Важко використовувати один ресурс для роботи з кількома аудиторіями.

Варто пам'ятати про переваги застосування даних технологій в консультативній роботі. Існує можливість отримання поради фахівця в зручний час і в зручному місці для клієнта. Отримувачі послуг можуть бути представниками різних організацій, що розширює клієнтську базу. Робота завжди здійснюється конфіденційно.

Онлайн-технології, які використовуються під час консультаційної роботи, мають низку обмежень, серед яких вирізняються наступні:

- постійна присутність і доступ консультанта може викликати певне навантаження для фахівців;
- складність залучення клієнтів до роботи в онлайн-форматі;
- не завжди є можливість повного відстеження реакцій та емоцій клієнта;
- не завжди зручно деталізувати певні ситуативні моменти в роботі з клієнтом [27].

Попри певні незручності технологічні інновації в соціальній роботі створюють більше можливостей для клієнтів щодо психологічної підтримки та допомоги. Онлайн-платформи, покликані забезпечувати безперебійну роботу терапевтичного спрямування, надають особам, що потрапили в

складні життєві обставини, можливість спілкуватись з кваліфікованими фахівцями, професіоналами [37].

Технічний прогрес посилюється завдяки віртуальній реальності, яка використовується для терапевтичної роботи, зокрема для реабілітації осіб з ПТСР [38]. Віртуальна реальність дає можливість клієнтам долати практично власні переживання та страхи, що з'явилися внаслідок пережиття стресових ситуацій.

Мобільні додатки також сприяють проведенню роботи з особами, які опинилися в кризовій ситуації [40]. Онлайн-спільноти та соціальні мережі слугують ефективними інструментами обміну досвідом щодо вирішення проблемних ситуацій, підтримки людей, які опинилися у скруті.

Інновації в соціально-психологічній сфері сприяють формуванню широкого спектру бонусів для клієнтів, можливостей в зручний час отримати якісні послуги. Новітні технології – ефективний інструмент поліпшення соціального добробуту. Вони допомагають спеціалістам в роботі з особами, які зазнали домашнього насилля. Гарячі лінії і телефони довіри дарують особам можливість отримати конфіденційну допомогу, необхідну інформацію.

Зосередимо увагу на телефоні довіри як інструменті підтримки постраждалих від домашнього насилля осіб. Дана служба працює цілодобово, опираючись на принципи конфіденційності. Робота полягає в консультуванні (клієнтам надається можливість розповісти про власні страхи, проблеми та відчуття, отримати кваліфіковану допомогу); допомозі при виході зі складної життєвої ситуації (консультанти радять як саме вийти зі скрути з найменшими втратами); наданні інформації про ресурси (послуги), які слугуватимуть додатковою підтримкою скривдженим людям; підтримці в кризових ситуаціях, коли фахівці в разі потреби викликають на допомогу поліціантів, медичних працівників [17].

Мобільні платформи є дієвим інструментом в боротьбі з сімейним насиллям. Мобільні додатки є доступними користувачам і щоразу набирають більшої популярності [13].

Існують цифрові бібліотеки, завдяки яким користувачі отримують доступ до актуальної інформації стосовно домашнього насильства, його різновидів та наслідків. Бібліотека містить джерела з описом різноманітних ситуацій з вчиненням домашнього насильства, його ознак, на які варто звертати увагу. Розміщено тести, завдяки яким можна дізнатися про небезпеку. В доробку бібліотеки містяться поради тим, хто потребує допомоги і хоче позбутися ненависних стосунків з кривдником [33].

Чимало застосунків має прямий зв'язок з Національною поліцією України, що сприяє миттєвому реагуванню правозахисників щодо вчинення насильницьких дій. Додаток допомагає швидко віднайти центр підтримки (локація центру, служби допомоги, поліції). Платформа забезпечує ведення обміну фактами вчинення сімейного насилля [13].

Мобільні застосунки також мають обмеження, про які не варто забувати. Мова йде про відсутність фізичної взаємодії між фахівцем та клієнтом, що може негативно відобразитися на формуванні довірливих стосунків; існує чимало технічних перешкод, які стоять на заваді повноцінній безперебійній комунікації; малоефективна робота спеціалістів на відстані, обмеження полягає в етичному аспекті, що стосується безпеки даних. Подібні обмеження вимагають уваги та зусиль щодо їх усунення задля покращення дистанційної роботи з особами, які потребують допомоги.

Висновки до розділу

В розділі «Теоретичні основи технологій соціальної роботи з особами, які постраждали від домашнього насильства» окреслено домашнє насильство як одну з найвагомїших суспільних проблем ХХІ столїття. Ганебне явище має різні детермінанти формування (культурні чинники, нерівномірний розподіл

владних повноважень в сім'ї, соціальних ролей, статусу; особистісні характеристики людей).

Нами розглянуто і проаналізовано різні теорії (гендерні, психосоціальні, владні), прихильники яких досі не мають єдиної точки зору щодо причин зародження та прояву домашнього насилля. Теоретичний аналіз досліджуваного явища сприяє кращому розумінню його сутності, виробленню дієвого інструментарію щодо превенції домашнього насильства, допомозі постраждалим особам. Теоретичні підходи яскраво зображені на рисунку 1.1.

Розділ містить інформацію про форми насильства, серед яких вирізняються фізичне (побиття, травмування), економічне (обмеження щодо фінансових ресурсів), сексуальне (сексуальний тиск), психологічне (залякування, цькування). Зауважено на деструктивному впливі насильницьких дій, негативних наслідках для соціально-психологічного здоров'я особи.

Ми спробували розвіяти міфи стосовно домашнього насильства, а замість цього акцентували увагу на реальних фактах, що стосуються досліджуваного явища. Міфи та факти яскраво описані в таблиці 1.2.

Висвітлено законодавчу базу України, спрямовану на захист осіб, які стали жертвами домашнього насилля; боротьбу зі згадуваним явищем (Закони України «Про запобігання насильству в сім'ї», «Про судоустрій та статус суддів», «Про поліцію»). Крім того, Україна ратифікувала чимало законодавчих актів, покликаних боротися з насиллям в сім'ях.

Ми пояснили домашнє насильство, звернули увагу на каталізатори насильницьких дій, зобразили механізми посилення дії алкоголю, наркотиків щодо домашнього насильства, акцентували увагу на трагічних наслідках сімейного насилля для дітей. Останнє вимагає особливої уваги та зусиль від органів державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних структур, громадянського суспільства.

Перш ніж висвітлювати технології соціальної роботи з особами, постраждалими від домашнього насильства, ми дослідили кризу в житті клієнтів, вивчили наслідки, спровоковані нею (ПТСР, стрес, депресія, саморуйнація, зловживання, хронічна біль, «Стокгольмський синдром»). В таблиці 1.3 ми описали така звані фази кризи, емоції та реакції, характерні кожній з них.

В теоретичній частині кваліфікаційної роботи розкрито вагоме суспільне значення роботи закладів та установ соціального спрямування. Зауважено на консультативній діяльності фахівців центрів соціальних служб, налагодженні взаємодії з клієнтами, поширенні актуальної інформації стосовно шляхів локалізації та подолання домашнього насильства.

Ми проаналізували зміст і результативність роботи фахівців медичної галузі, які тестують, розробляють алгоритм дій при втручанні фахівців-медиків, переймаються розробкою і затвердженням стандарту надання медичної допомоги. Вивчили роботу освітнян, що полягає в проведенні заходів, інформаційно-просвітницькій роботі щодо пояснення детермінант, форм і наслідків домашнього насилля, висвітленні шляхів подолання проблеми.

Взято до уваги масштабність та систематичність досліджуваного явища, запропоновано і розкрито зміст ефективних технологій соціальної роботи. Окремо зауважено на телетерапії як інновації, що передбачає оптимізацію соціальної роботи з особами, постраждалими внаслідок домашнього насильства. Висвітлено можливості телепсихології. Ми висвітлили обмеження і переваги цифрових бібліотек та мобільних додатків.

Аналіз наукового доробку дав змогу провести паралелі і вказати переваги та труднощі, пов'язані із застосуванням певних технологій, наголосити на необхідності активізації зусиль суб'єктів соціальної роботи щодо усунення перешкод в соціальній роботі (дистанційній, зокрема) з досліджуваною категорією осіб.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЩОДО ОСІБ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

2.1. Аналіз особливостей соціальної допомоги особам, які зазнали домашнього насильства

Ми зосередили увагу на роботі однієї з громадських організацій Хмельниччини, яка є потужною структурою і функціонує протягом багатьох років. Організація надає підтримку дітям та жінкам, які опинились у скрутні через вагітність і виявили бажання залишити дитину; потребують соціально-психологічної підтримки, оскільки зазнали домашнього насилля, пережили травму.

Організація «Збережи життя Інтернешнл» здійснює полівекторну діяльність, зокрема, переймається питаннями просвіти, здійснює навчальну, виховну, відновну роботу. Якщо окреслити напрямки роботи більш детально, то сутність професійної діяльності фахівців організації полягатиме в наступному:

- просвіта жінок розкриває глибинні аспекти саморозвитку особи, сприяє її самоактуалізації через посередництво лекцій, вебінарів, тренінгів тощо;
- психологічна підтримка клієнтів, які перебували або перебувають під тиском агресора, постраждали від війни, зазнали втрат та страждань;
- спеціалісти навчають жінок, які перебувають в статусі матері, методам акумуляції та пошуку ресурсів для того, щоб подолати проблему, досягнути поставленої мети;
- педагогічна робота спрямована на корекцію педагогічної занедбаності особи;
- травми та стреси лікуються завдяки роботі фахівців-реабілітологів;

- відбувається консультативна робота щодо виховання неповнолітніх осіб та матерів.

Уваги заслуговують професійні зусилля спеціалістів, спрямовані на забезпечення повноцінної соціалізації колишніх наркозалежних осіб, колишніх ув'язнених. Задля покращення психоемоційного та фізичного стану організовано гуртки, гендер-паті, пікніки тощо.

Як було зауважено, структура спеціалізується на допомозі жінкам, які стали жертвами домашнього насильства. Серед клієнтів чимало матерів-одиначок, які опинились в скрутному становищі. Головним завданням організації є збереження життя дітей та захист матерів, створення для них безпечних та сприятливих для відновлення умов. Мета професійної діяльності спеціалістів полягає в тому, щоб допомогти жінці проаналізувати та переосмислити власне життя, морально-етичні цінності, якими керувалась людина; виробити власну ефективну стратегію життя. Клієнти отримують безцінну підтримку фахівців, що допомагає їм завершити руйнівні стосунки з кривдником, віднайти сили для нового життя.

Ми провели роботу з клієнтами з окресленої структури, які зазнали домашнього насилля. За участі фахівців психологічної сфери було застосовано низку методик (Опитувальник з генералізованої тривоги, Діагностика вад особистого розвитку). Дані методики містять низку питань, що передбачають односторонню відповідь (позитивну / негативну), яку необхідно надавати швидко без зайвих роздумів. Питання стосуються поведінкових реакцій респондента на ті чи інші життєві ситуації.

Впевненість надає людині можливість приймати вірні рішення. Самооцінка сприяє правильним поведінковим виявам. Завдяки роботі професіоналів у клієнта з'являється бажання бути кращим / кращою, особа вимагає гарного ставлення до себе. Людина, з якою працюють, здійснює переоцінку своїх ресурсів, можливостей. Самооцінка формується під впливом морально-етичних цінностей, суспільних стандартів тощо. Дана категорія міцно пов'язана з такою базовою людською потребою як необхідність самореалізації, пошуку свого «місця під сонцем», самоствердження в соціумі.

Особа втрачає віру в себе, власні сили через агресію та негативні впливи

з боку кривдника. Перебування під дією систематичних інтенсивно діючих стресогенних чинників в сімейному середовищі формує в жертви негативне ставлення до власної персони, погіршується комунікація, поведінкові реакції, знижується коефіцієнт корисної дії в професійній діяльності. Таким чином, формується комплекс меншовартості особи [27].

Самооцінка особи може відповідати дійсності або навпаки – не співпадати з реальністю. У першому випадку особа коректно співставляє свої можливості, критично аналізує власні здібності, поведінку, злети та падіння. Такий тип самоцінювання передбачає реальні завдання, ресурс для їх досягнення. Бажання об'єктивно оцінити себе, свою сутність стає підґрунтям адекватної сомаоцінки. У такому випадку людина може уникнути нарцисизму, перебільшення власних досягнень або надміру критичного ставлення до своїх вчинків.

Неадекватна самооцінка може бути надто завищеною або заниженою. Завищення власної персони відбувається у випадку надмірної ідеалізації своєї особистості, перебільшення власних можливостей в соціумі. Хибні міркування можуть формувати уяву про власну винятковість, можуть призвести до применшення реальних масштабів проблем. Людина намагається абстрагуватись від реальних загроз, неприємних ситуацій. Прогалини нерідко трактуються як вплив зовнішніх чинників, дій третіх сторін, несприятливих обставин, а не результат власних недоопрацювань і прорахунків. Людина не намагається проаналізувати свої думки, вчинки, недоліки. Постраждалі особи, як правило, не характеризуються присутністю завищеної самооцінки. Таким особам властиві пригнічення і зневіра у власні сили, в завтрашній день.

Низька самооцінка сприяє применшенню власних здобутків, формує невпевненість в собі, стає на заваді прийняття правильних рішень, упевнених кроків.

Особи з низькою самооцінкою задовільняються малими досягненнями, не ставлять перед собою великих цілей. Низька самооцінка часто з'являється як результат тривалого тиску з боку аб'юзера: жертву можуть переконувати протягом тривалого часу в її безпорадності щодо сімейних та професійних обов'язків, завдань. В такому випадку жертва потрапляє в залежність, боїться

вийти за межі, встановлені кривдником, готова терпіти знущання в обмін на так званий соціальний супровід агресора. Розірвання цих кайданів потребує підтримки зовнішніх супутників та власних зусиль.

Під час науково-дослідної роботи нами використано Опитувальник з генералізованої тривоги. Цей інструмент надав можливість оцінити тривожну симптоматику. Опитувальник не дає право встановлювати діагноз, але сприяє попередньому виявленню розладів та тривожності. Обов'язковою умовою є самостійна відповідь респондента. Є можливість виявлення рівня симптомів тривоги за крайніх кілька тижнів.

Дана методика слугує експрес-оцінкою, адже швидко проводиться і обробка результатів здійснюється легко і безперешкодно. Даний інструмент сприяє виявленню рівня тривожності респондентів, має вагоме значення, адже високий рівень тривожності властивий особам (жінкам, зокрема), які зазнали домашнього насильства.

Варто нагадати, що стан тривожності є інтегральним поєднанням занепокоєння та ляку, що негативно відображається на психоемоційному та фізичному стані людини. Тривожність може варіюватись від легкого хвилювання до високої нервової напруги. Такі стани супроводжуються швидким диханням, прискореним серцебиттям, пітливістю, підвищенням температури. Перерахована симптоматика тривожності призводить до швидкого виснаження, втрати уваги, пам'яті, контролю ситуації [31].

Науково-дослідна робота продемонструвала, що жінки хвилюються більше, ніж чоловіки. Жертви, які зазнали стресових впливів та насилля, характеризуються перепадами настрою, депресивними виявами. Такі стани призводять до потрапляння в складні життєві обставини, позбавляють людину можливості задовільнитись та насолоджуватись життям, відчувати баланс та вимальовувати перспективу буття. Людину супроводжують психологічний стан фрустрації, страху, зневіри, нерозуміння яким чином розірвати стосунки з кривдником. Замість цього у жертви нерідко формується стокгольмський синдром: особа, яка постраждала від домашнього насилля, намагається заслужити схвальну оцінку агресора, сподіваючись, що така обставина змінить поведінку кривдника.

Особи, які зазнали домашнього насилля, нерідко йдуть на чималі жертви: застосовують важкі дієти (часто можуть призводити до летальних наслідків), корегують тіло, обличчя шляхом операційних втручань. Такі кроки, на думку жертв насильства, посилюватимуть в агресора почуття шани та любові, що є абсолютною помилкою. Постійне бажання жінки / чоловіка сподобатися кривднику сприяє посиленню маніпуляційних кроків зі сторони останнього. Постійне бажання сподобатись напаснику не тільки дарує жертві полегшення, а й посилює її залежність. Постраждала особа перебуває в стані постійної напруги, відчуває невпевненість у власних діях, вчинках стає об'єктом маніпуляцій.

Нами було застосовано Діагностику вад особистісного розвитку, покликану виявити проблеми дорослих осіб. Дана методика є об'ємною, але досить детально окреслює проблеми, розкриває риси характеру, допомагає виявити шляхи самовдосконалення. Клієнти, відповідаючи на поставлені односторонні питання («так» або «ні») без надмірних часових витрат, дозволяють фахівцю з'ясувати присутність / відсутність таких характеристик як агресивність, імпульсивність, схильність до обману, тривожність, замкненість, асоціальну поведінку, впевненість, чутливість.

Дослідницька робота покликана допомагати вивченню соціально-психологічного стану осіб, які зазнали домашнього насилля, жорстокого поводження. Ми звертали особливу увагу на агресію, імпульсивність, нечесність, невпевненість, екстернальність. Окреслені риси характеру зображено на рисунку 2.1 [28].

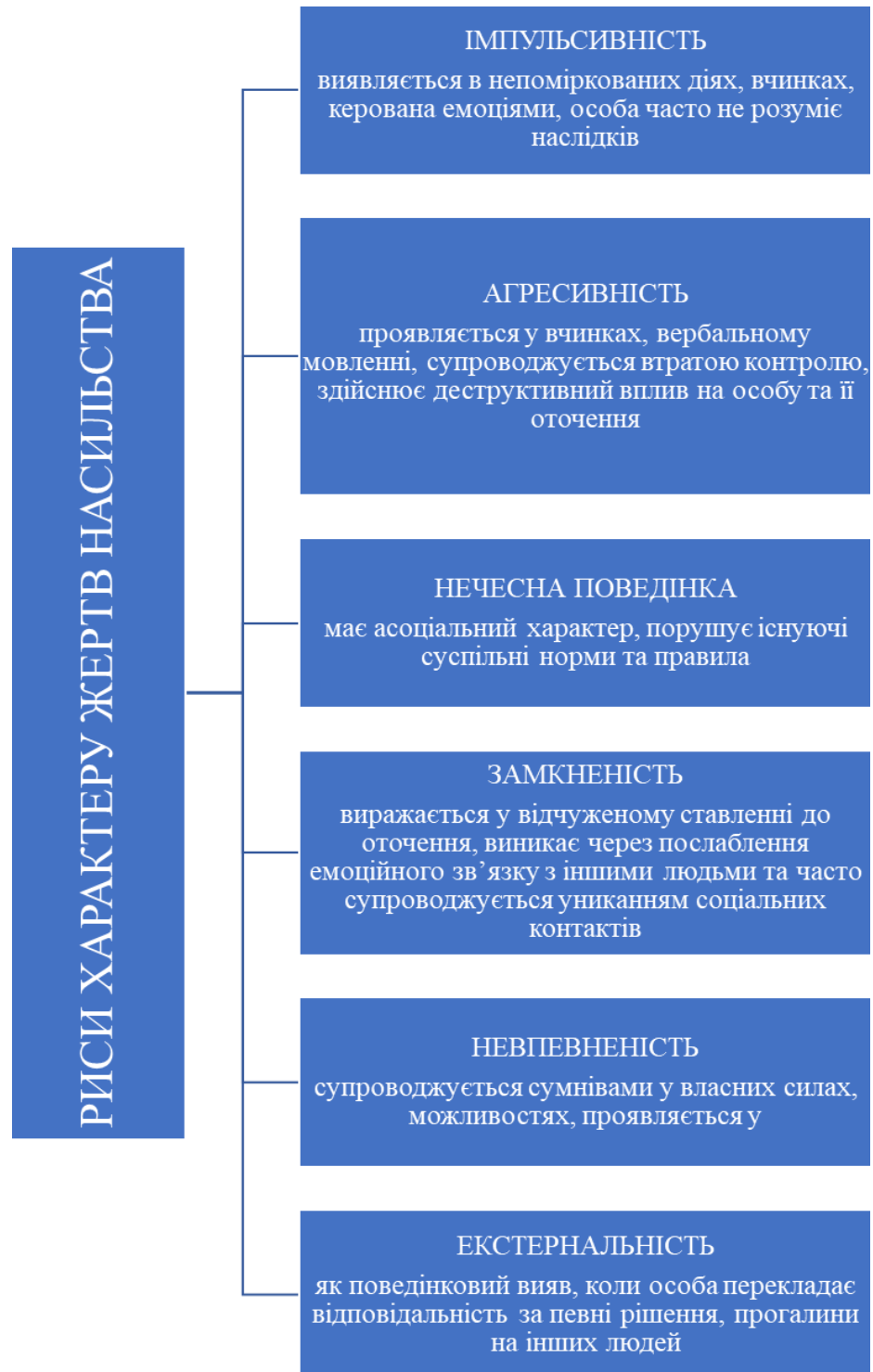

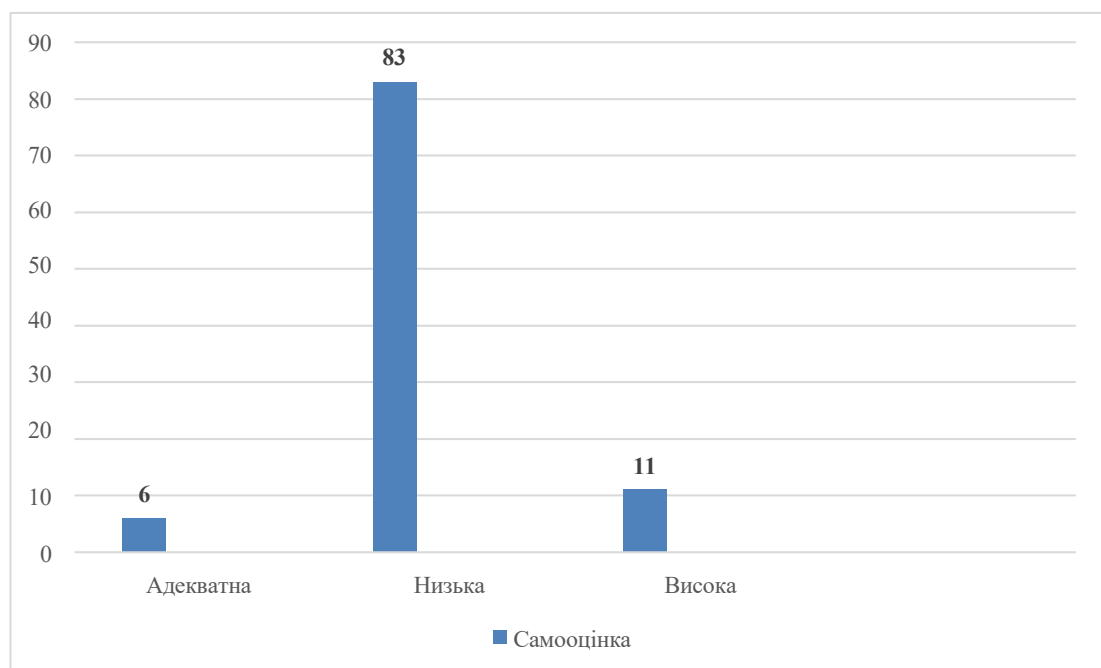
Рисунок 2.1 – Риси характеру осіб, які зазнали фізичного й психологічного насильства

Під час написання кваліфікаційної роботи ми використовували дієвий діагностичний інструментарій, обраний саме для осіб, які зазнали надмірних утисків, насильства в сімейному середовищі. Діагностовано індивідуальні особливості клієнтів.

Результати соціальної діагностики за методикою «Діагностування самооцінки особистості за шкалою Ю. Когут» наступні: високий рівень самооцінки у 11% осіб, низька самооцінка властива 83% респондентів, решта (6%) – характеризується адекватним рівнем самооцінки.

Таким чином, нам відомо, що більшість осіб зокрема жіноча, характеризується низькою самооцінкою через надмірний вплив насилля на них. Кривдник зомбує жертву, систематично вказуючи на її недоліки. Все це може супроводжуватись образами типу «Тобі нікуди подітись», «Крім мене ти нікому не потрібна», «Ти нічого не вартуєш», «Ти ні на що не спроможна» тощо. Подібні постійні навіювання породжують низьку самооцінку в жертв, через що останні часто не спроможні вирватись із пут насилля й гніту.

Нерідко за зовнішніми ознаками можна диференціювати осіб щасливих і тих, хто постійно перебуває під тиском кривдника (зігнута постава, пусті очі, рух в одному й тому ж напрямку).

2.2 – Результати дослідницької роботи щодо рівня самооцінки респондентів

Результати роботи із застосуванням Опитувальника генералізованої тривоги щодо жінок, які зазнали домашнього насильства, дали можливість висвітлити наступне: високим рівнем тривожності охарактеризувалось 92% осіб, 9% респондентів властивий середній, а 1% клієнтів має низький рівень тривожності.

Уваги заслуговують результати роботи із застосуванням Діагностики вад особистісного розвитку, адже для нас важило бачення індивідуальних властивостей осіб (замкненість, імпульсивність, агресія, невпевненість, екстернальність), які стали жертвами насилля. Результати дослідження яскраво висвітлено в таблиці 2.1 та рисунку 2.3.

Таблиця 2.3 - Результати дослідження за методикою «Діагностика вад особистісного розвитку»

№	Характеристики	Н.Р.Т	С.Р.Т.	В.Р.Т.
1.	Імпульсивність	56	10	34
2.	Агресивність	49	8	43
3.	Нечесна поведінка	8	11	81
4.	Замкнутість	6	8	86
5.	Невпевненість	8	12	80
6.	Екстернальність	12	9	79

Примітка: н.р.т.-низький рівень тривожності; с.р.т.- середній рівень тривожності; в.р.т.- високий рівень тривожності

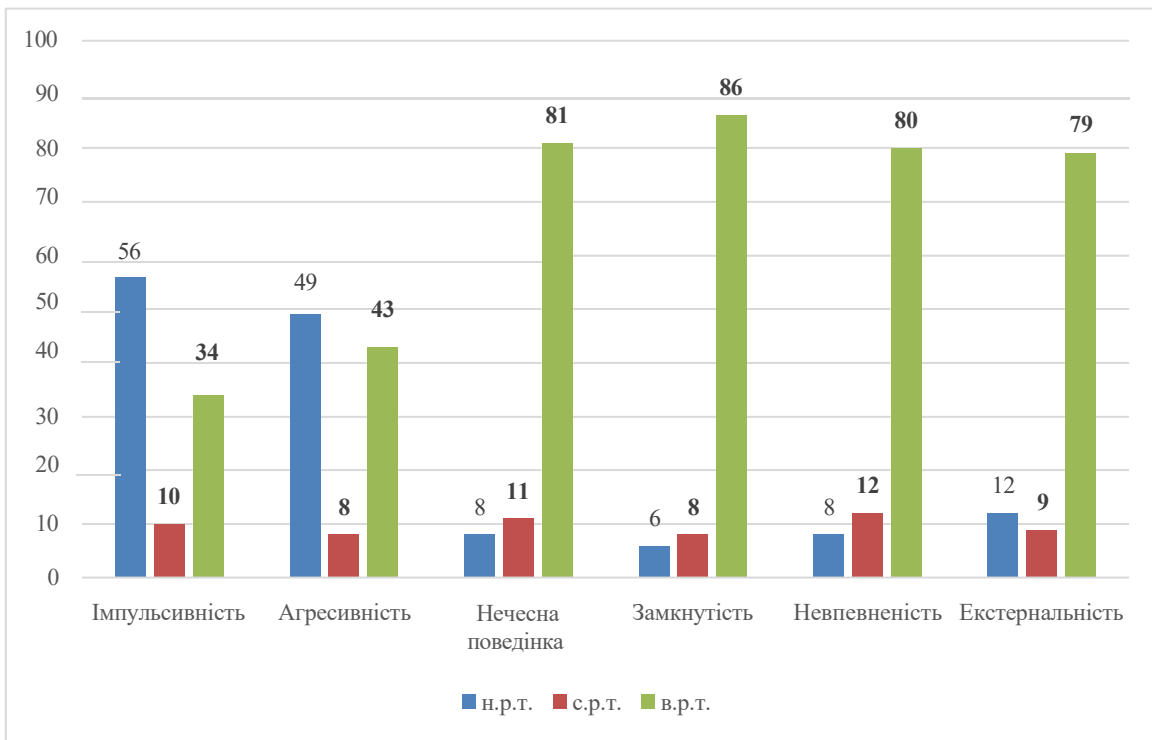

Рис.2.3 Результати дослідження за методикою «Діагностика вад особистісного розвитку»

У підсумку можемо зазначити, що особи, які зазнали жорстокого поводження, стали жертвами домашнього насильства, мають низку негативних рис характеру (агресія, імпульсивність), характеризуються пригніченістю, емоційним притупленням, зневірою у власні сили.

Викликом для усіх суб'єктів соціальної політики стає захист та підтримка даної категорії осіб, створення гідних умов для розвитку гарних характеристик як можливості подолання насильницького гніту, вивільнення з-під ярма аб'юзера.

2.2. Вивчення дієвості технологій соціальної роботи з жертвами домашнього насильства

Домашнє насильство є однією з найпоширеніших форм порушення прав людини у світі. Воно негативно впливає на фізичне та психічне здоров'я людини, руйнує сімейні стосунки, погіршує соціальне

благополуччя та може мати довготривалі наслідки для особистості. Проблема домашнього насильства набуває особливої актуальності в сучасному українському суспільстві, оскільки значна кількість людей щороку звертається до соціальних служб та правоохоронних органів із повідомленнями про насильницькі дії в сім'ї.

В Україні протидія домашньому насильству регулюється законодавством, зокрема законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Крім того, функціонує система державних і комунальних установ, які надають допомогу постраждалим особам. Одним із таких закладів є Центр протидії та запобігання домашньому насильству Хмельницької міської ради, який забезпечує комплексну підтримку жертв насильства, включаючи соціальні, психологічні та правові послуги.

Соціальна робота з постраждалими від домашнього насильства потребує використання спеціальних методів і технологій, які допомагають подолати наслідки травматичного досвіду, забезпечити безпеку постраждалих та сприяти їхній соціальній реінтеграції.

Метою даної роботи є аналіз основних технологій соціальної роботи з жертвами домашнього насильства та особливостей їх застосування у діяльності Центру протидії та запобігання домашньому насильству Хмельницької міської ради.

Основними завданнями роботи є:

- розглянути сутність і форми домашнього насильства;
- проаналізувати основні технології соціальної роботи з постраждалими;
- дослідити особливості діяльності Центру;
- визначити роль профілактичної роботи у запобіганні домашньому насильству.

Домашнє насильство – це систематичні або одноразові дії фізичного, психологічного, економічного чи сексуального характеру, що

вчиняються між членами сім'ї або особами, які проживають разом чи проживали однією сім'єю.

Це явище має складний характер і включає не лише фізичну агресію, а й різні форми психологічного тиску та контролю. Насильство у сім'ї часто має циклічний характер і може повторюватися протягом тривалого часу.

Фахівці виділяють кілька стадій розвитку насильства:

1. Наростання напруження – у сім'ї з'являються конфлікти, агресивна поведінка, емоційна напруга.
2. Акт насильства – це безпосереднє застосування фізичного або психологічного насильства.
3. Фаза примирення – кривдник може вибачитися, обіцяти змінитися, що часто створює ілюзію покращення ситуації.

З часом цей цикл повторюється, а інтенсивність насильства може зростати.

Найчастіше жертвами домашнього насильства стають жінки, діти, люди похилого віку та особи з інвалідністю. Водночас будь-яка людина може опинитися в ситуації насильства незалежно від віку, соціального статусу чи рівня освіти.

Домашнє насильство може проявлятися у різних формах. Наприклад, фізичне насильство включає побиття, штовхання, нанесення тілесних ушкоджень, обмеження свободи пересування, позбавлення їжі або сну. Ця форма є найбільш очевидною, оскільки залишає видимі фізичні травми.

Психологічне насильство проявляється у приниженні, образах, погрозах, залякуванні, контролі поведінки та ізоляції від друзів і родичів. Воно може призводити до розвитку депресії, тривожності, зниження самооцінки та емоційної нестабільності.

Економічне насильство полягає у контролі над фінансовими ресурсами жертви, забороні працювати, обмеженні доступу до грошей або майна. Це створює залежність постраждалої особи від кривдника.

Сексуальне насильство включає будь-які дії сексуального характеру без добровільної згоди людини, а також примушування до небажаних сексуальних контактів.

Кожна з цих форм має серйозні наслідки для фізичного та психічного здоров'я постраждалих.

Однією з найбільш ефективних технологій соціальної роботи є кейс-менеджмент. Ця технологія передбачає індивідуальну роботу з клієнтом, під час якої соціальний працівник координує процес надання допомоги. Основні етапи кейс-менеджменту відображено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.2 – Етапи кейс-менеджменту при взаємодії з постраждалими особами

№ з/п	Етап кейс-менеджменту	Сутність роботи на даному етапі кейс-Менеджменту
1.	Первинне звернення та оцінка Ситуації	Соціальний працівник визначає характер проблеми, рівень небезпеки та потреби постраждалої особи
2.	Планування допомоги	Розробляється індивідуальний план підтримки, який може включати психологічну, правову та соціальну допомогу
3.	Надання послуг	Соціальний працівник організовує взаємодію з різними службами: поліцією, медичними установами, психологами
4.	Моніторинг і оцінка результатів	Проводиться оцінка ефективності допомоги та коригування плану підтримки

Кризове втручання застосовується у випадках, коли жертва перебуває у стані сильного емоційного потрясіння або небезпеки. Основні завдання кризового втручання:

- забезпечення безпеки постраждалої особи;
- стабілізація емоційного стану;
- надання психологічної підтримки;
- допомога у прийнятті важливих рішень.

У таких ситуаціях соціальні працівники можуть організувати тимчасове розміщення постраждалої особи у кризовій кімнаті або притулку.

Психологічна допомога спрямована на подолання травматичних наслідків насильства. Під час консультування психологи допомагають знизити рівень тривожності та стресу, відновити самооцінку, навчитися розпізнавати насильницьку поведінку, сформувати навички самозахисту. Психологічна підтримка є важливим етапом реабілітації постраждалих.

Жертви домашнього насильства часто потребують правової допомоги. Соціальні працівники та юристи можуть допомогти наступним чином:

- підготувати заяву до поліції;
- отримати обмежувальний припис;
- оформити документи для судового розгляду;
- отримати соціальні виплати або іншу підтримку.

Правова підтримка допомагає захистити права постраждалих та забезпечити притягнення кривдника до відповідальності.

Групова робота з жертвами домашнього насильства передбачає проведення груп підтримки, тренінгів та терапевтичних занять. Основні переваги групової роботи полягають в емоційній підтримці, зниженні почуття ізоляції, можливості поділитися досвідом, формуванні нових соціальних навичок. У групах підтримки люди можуть відчути, що вони не самі зі своєю проблемою.

Важливу роль у системі соціальної допомоги відіграє КУ «Центр протидії та запобігання домашньому насильству» Хмельницької міської ради. Основною метою діяльності Центру є надання комплексної допомоги

постраждалим від домашнього насильства та запобігання подібним випадкам у майбутньому. Основні напрями діяльності Центру:

- надання психологічної допомоги;
- соціальний супровід постраждалих;
- правове консультування;
- організація тимчасового притулку;
- проведення профілактичних заходів.

Центр співпрацює з різними установами, зокрема, з поліцією, службами у справах дітей, медичними установами, громадськими організаціями тощо. Такий міжвідомчий підхід дозволяє забезпечити ефективну допомогу постраждалим.

Профілактика є важливим елементом соціальної роботи. З-поміж основних напрямів профілактичної діяльності варто виокремити проведення інформаційних кампаній, освітні програми для молоді, тренінги для фахівців, популяризацію рівноправних сімейних відносин. Просвітницька робота сприяє формуванню культури ненасильницького спілкування та підвищує обізнаність населення.

Домашнє насильство є складною соціальною проблемою, яка потребує комплексного підходу до її вирішення. Ефективна допомога постраждалим можлива лише за умови застосування сучасних технологій соціальної роботи.

До найбільш ефективних технологій належать кейс-менеджмент, кризове втручання, психологічне консультування, соціально-правова допомога та групова робота.

Важливу роль у системі підтримки постраждалих відіграють спеціалізовані установи, зокрема, які забезпечують комплексну допомогу жертвам насильства та проводять профілактичну роботу. Використання сучасних технологій соціальної роботи сприяє захисту прав постраждалих, їхній соціальній реабілітації та формуванню безпечного суспільства.

Головними персонажами в соціальній роботі з надання соціальних послуг постраждалим від домашнього насильства є фахівці мобільних бригад. Спеціалісти надають оперативну допомогу, сприяють формуванню мультидисциплінарної команди професіоналів задля вирішення нагальних проблем. Робота відбувається із застосуванням ефективних технологій соціальної роботи.

Спеціалістами мобільних бригад надається спеціалізована допомога особам, які зазнали домашнього насильства за ознакою статі. Головним вектором професійної діяльності таких структур є соціально-психологічна допомога щодо конкретних потреб жертв домашнього насилля. Спеціалісти мобільних бригад здійснюють кризове втручання, соціальну профілактику або консультування.

Існує чимало нормативно-правових актів, які слугують міцним фундаментом для функціонуючих мобільних бригад (Закони України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про національну поліцію»). Мобільні бригади діють згідно з положеннями, де зазначено порядок роботи, протокол безпеки роботи спеціалістів структури, форму первинної оцінки випадку, план заходів, спрямований на захист людини тощо [30].

Соціальні послуги надаються за наявності звернення (заяви) про скоєння домашнього насильства; до уваги береться місце проживання (реєстрації) постраждалої особи.

Згідно положення соціальні послуги можуть надаватись не більше 3 місяців, що вказує на переоцінку ситуації після трьохмісячного ведення випадку. Надаються інші послуги за наявності можливих ресурсів мобільної бригади.

Фахівцями здійснюється оцінювання психоемоційного стану особи, яка зазнала домашнього насильства, прогнозуються можливі ризики рецидиву; кризове втручання задля негайної локалізації проблеми, мінімізації наслідків

домашнього насильства, надання психологічної допомоги дорослим особам / дітям з врахуванням нагальних потреб. Згодом складається план заходів з безпеки осіб, які опинились в прикрому становищі, здійснюється консультаційна робота (за необхідності залучаються спеціалісти закладів та установ соціального спрямування, правоохоронної системи тощо), реабілітація, надається допомога при отриманні додаткових соціальних послуг [15].

Таким чином, стає зрозуміло, що головне покликання фахівців мобільних бригад полягає в швидкому реагуванні на випадки домашнього насилля, прийнятті заяв від жертв / третіх осіб, проведенні заходів із превенції / локалізації домашнього насилля, підтримці осіб, що опинились в скрутці; інформуванні кривдників про обмежувальні приписи; співпраці з іншими суб'єктами, дотичними до попередження та подолання домашнього насильства [5].

Мобільні бригади складають штатні працівники соціальних служб, інших закладів та установ соціального профілю. Завдяки наказу визначається очільник бригади, що посилює ефективність роботи, зокрема, професійну експертизу із підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства.

Успішність професійної діяльності спеціалістів бригад багато в чому залежить від фінансового забезпечення (наприклад, заробітна платня). Така мотивація сприяє покращеній роботі спеціалістів, підвищує якість наданих послуг. Гідне фінансове забезпечення забезпечує стійкість та ефективність ініціатив в соціальній галузі щодо протидії домашньому насильству. У таблиці 2.1 висвітлено функції, підходи, методи роботи фахівців, результати їх роботи.

Таблиця 2.3 – Аналіз роботи фахівця соціальної роботи та психолога з постраждалими від домашнього насильства

Характеристика	Фахівець із соціальної Роботи	Психолог
----------------	----------------------------------	----------

Продовження таблиці 2.3

Основна функція	Забезпечення соціального захисту та допомоги у вирішенні практичних проблем	Надання психологічної підтримки, допомога у подоланні емоційних Труднощів
Підхід до проблеми	Аналіз соціальних умов і виявлення можливостей соціальної підтримки	Розуміння внутрішніх конфліктів та емоційних станів, спрямований на внутрішній світ особистості
Методи роботи	Розробка плану соціальної підтримки взаємодія з іншими соціальними службами	Використання терапевтичних методів, слухання, розмови, розробка стратегій подолання стресу
Залучення родини	Акцент на системній роботі з родиною, активна взаємодія з родичами	Фокус на внутрішніх конфліктах та особистих переживаннях, праця з індивідуальним досвідом
Орієнтованість на результат	Вимірювання успіху через соціальні покращення та підвищення рівня самостійності	Оцінка результату через психологічний комфорт, зміни в емоційному стані та сприйнятті ситуації

Українським законодавством передбачено низку процедур в царині соціального захисту дорослих осіб та дітей, які перебувають в скруті. З-поміж останніх вирізняються Закони України «Про соціальний захист дітей та молоді», «Про основи соціальної захищеності дітей від жорстокого поводження» [14]. Ці та інші нормативні акти формують фундацію для соціальної роботи, зокрема, кризового втручання як підходу, який має на меті надати підтримку та допомогу особам, які зазнали стресів, переживають кризу. Фахівці здійснюють втручання, оцінюють випадок, визначають нагальні потреби осіб і надають підтримку.

Кризове втручання передбачає емпатійний підхід, слухання клієнта, надання соціально-психологічної підтримки, подолання проблем, перенаправлення, розробку плану ситуації, із забезпеченням конфіденційності. Наголосимо на чуйності, що займає чільне місце під час підтримки, адаптації особи, роботи з нею. Кризове втручання сприяє мінімізації стресу, подоланню проблемних ситуацій, покращенню психоемоційного стану клієнтів [36].

Науковий доробок, присвячений кризовому втручанню, містить чимало теоретичного матеріалу, результати прикладної діяльності та рекомендації щодо ефективної роботи фахівців з клієнтами.

В основі багатьох напрацювань міститься ідея емпатії та активного слухання під час випадку та втручання. Знання та вміння з психологічної галузі є важливими при роботі з травмованою людиною. Дослідники зауважують на вагомості культурних чинників під час кризового втручання. До уваги береться дієвість різноманітних методів роботи з особами, що представляють різні соціально-культурні групи.

Миттєвість є однією з ключових характеристик кризового втручання, що допомагає клієнту віднайти ресурс і вирішити проблему. Таким чином, кризове втручання сприяє мобілізації особистісних ресурсів особи для подолання скрути [16; 35].

Спеціалісти, які надають згадувану послугу, повинні бути зорієнтованими на якісне її надання, дотримання стандартів та чинного законодавства. Фахівці повинні зробити наступне: дослідити вплив травмувальної події (подій) на психіку людини, проаналізувати перспективи такого впливу, виробити пропозиції щодо уникнення можливих негативних наслідків; проаналізувати ситуацію і негайно втрутитись задля мінімізації наслідків проблеми; обговорити необхідні кроки щодо задоволення існуючих проблем.

Кризове втручання в соціальній роботі сприяє покращенню якості допомоги клієнтам. Спеціалісти мобільних бригад, взаємодіючи з клієнтами,

повинні пам'ятати головні принципи роботи, без яких погіршиться ефективність допомоги, соціально-психологічний стан клієнтів. На рисунку 2.2 зображено основні принципи роботи з детальним їх описом.

Послуга кризового втручання охоплює чималий ресурс, що є допоміжним засобом в критичних ситуаціях. Перш за все, послуга передбачає психологічну допомогу (консультація, діагностика, корекція, психотерапія, реабілітація). Завдяки роботі спеціалістів відбувається відновлення соціального благополуччя особи, подолання її негативного досвіду. По-друге, послуга передбачає поінформованість клієнтів щодо різних аспектів соціального захисту. По-третє, даною соціальною послугою передбачено партнерську взаємодію з іншими закладами та установами системи соціальних служб, фахівцями соціальної сфери.

Соціальна послуга кризового втручання є дієвим механізмом, що працює за принципом комплексності, надає невідкладну допомогу, захищає громадян. Закон України «Про захист персональних даних» [18] є фундаментальною основою для дотримання спеціалістами стандартів. Цей принцип посилює довіру до фахівців і забезпечує комфорт клієнтів.

Рисунок 2.2 – Принципи надання соціальної послуги кризового втручання

Нами було проведено науково-дослідну роботу задля перевірки дієвості послуг, що надаються особам, які зазнали домашнього насилля. Було обґрунтовано діагностичну програму, що сприяло досягненню поставленої мети і вирішенню завдань.

Вивчено науковий доробок з окресленої проблеми, встановлено чіткі завдання, підібрано дослідницькі методики. З клієнтами проведено необхідну роботу, здійснено оцінку соціально-психологічного стану клієнтів, проаналізовано особливості соціальної роботи з досліджуваною категорією клієнтів, проведено відповідні заходи (анкетування, зокрема), сформовано і проведено інформаційно-просвітницьку роботу з мешканцями Хмельницької міської територіальної громади.

В роботі з клієнтами застосовано метод спостереження (збір первинної інформації щодо окресленої категорії осіб та їх проблем), метод опитування (застосовується для поглибленого вивчення проблеми), тестування, анкетування (сприяє отриманню чіткої оцінки психоемоційного стану клієнтів).

Дослідницькі розвідки проведено на базі КУ «Центр запобігання та протидії домашньому насильству» Хмельницької міської ради, робота стосувалась осіб, які зазнали домашнього насильства. До практичної роботи було залучено фахівців психологічної галузі. В якості інструментарію було застосовано тести, опитувальники, проводилось спостереження. Кожен учасник отримав конкретні інструкції та бланки, куди необхідно було вносити відповіді. Ми оперували тестом Спілберга-Ханіна (додаток А) [11]. Даний інструмент сприяв визначенню рівня тривожності особи в конкретних умовах. Завдяки даній роботі ми дізнались про реакції на ситуації, що містять компонент тривоги.

Всі вікові групи характеризувалися високим рівнем тривожності, який зростає залежно від віку особи: чим старша людина, тим більша в неї тривожність. Така обставина вказує на необхідність зосередження неабиякої

уваги до кожної вікової групи клієнтів. Соціально-психологічна підтримка слугуватиме дієвим інструментом мінімізації та локалізації тривожності осіб.

Тривожність в особи з'являється впливу стресогенних чинників на людину. Ми зосередили увагу на відмінностях між особистою та ситуативною тривожностями особи, які висвітлені в таблиці 2.3.

Табл. 2.3 – Відмінності між ситуативною та особистою тривожностями

Характеристика	Ситуативна тривожність	Особиста тривожність
Визначення	Ступінь тривоги у конкретних ситуаціях	Загальний рівень тривоги особистості
Ознаки	Тимчасовий стан, реакція на події	Стійкий стан, характерний для особистості
Динаміка	Змінюється в залежності від обставин	Може залишатися стійким протягом часу
Фізіологічні симптоми	Підвищене серцебиття, напруженість м'язів	Виявляється в загальному стані Тривоги
Приклад ситуації	Стресові події, екзамени, публічні виступи	Загальний стан тривоги при різних життєвих Ситуаціях

Задля поінформованості громадян стосовно «гострих кутів» проблеми домашнього насильства було розроблено і проведено лекцію-бесіду «Сімейний осередок, що живе без насилля». Висвітлено проблему сімейного насильства, його деструктивний вплив на членів сімейного осередку, шляхи подолання проблеми. Робота передбачала взаємодію з особами в кількості до 40 осіб тривалістю до 2 годин. Крім того, нами надано пояснення багатьох правових аспектів, які стосуються превенції та захисту осіб від домашнього насильства.

Ми доклали максимум зусиль задля поінформованості якомога більшої кількості учасників щодо методів підтримки жертв насилля та запобігання

ганебному явищу. Проведено анкетування учнів 10 класу (додаток Б) із залученням ігрової методики «Коло безпеки» [10], що дало змогу зробити висновки про високий рівень знань респондентів про сімейне насильство, систематичне проведення педагогами освітніх закладів інформаційно-просвітницьких заходів з окресленої тематики.

2.2 Практичні рекомендації фахівцям соціальної сфери щодо оптимізації соціальної роботи з особами, постраждалими від домашнього насильства

У межах наданих повноважень фахівці соціальної сфери здійснюють профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання та протидію домашньому насильству. У кваліфікаційній роботі було обґрунтовано та представлено матеріал щодо підготовки фахівців соціальної галузі, яка передбачає системне формування професійних знань, умінь і навичок, необхідних для здійснення відповідного виду діяльності. Реалізація окресленого масиву роботи передбачає набуття спеціалістами комплексу професійних компетентностей, що охоплюють здатність до ефективного планування та надання соціальних послуг, здійснення соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, розроблення та впровадження заходів, спрямованих на підтримку членів сім'ї, а також налагодження міжвідомчої взаємодії з державними інституціями, закладами та громадськими організаціями. Фахівці отримують знання та практичні інструменти для роботи з сім'ями, які стикаються з проблемою домашнього насильства, що дозволить їм комплексно визначати причини таких ситуацій та розробляти ефективні плани допомоги з урахуванням потреб у лікуванні й реабілітації. Висвітлений інформаційний масив матиме практичну цінність для представників громадських організацій та фахівців інших структур, залучених до надання послуг у сфері профілактики домашнього насильства.

Окрему увагу варто приділяти ретельному підбору тренерів, адже саме на них покладається значне навантаження та висока відповідальність за організацію й ефективність усього навчального процесу. Робота тренера є складною та багатогранною: вона вимагає не лише глибоких професійних знань, а й значної особистісної віддачі, енергетичних затрат і постійної концентрації. Тренер повинен вміти одночасно працювати з усією групою, утримувати увагу аудиторії, координувати динаміку занять, а також бачити, чути й розуміти кожного учасника окремо. Це передбачає здатність швидко реагувати на зміни в настроях групи, враховувати індивідуальні особливості людей та адаптувати підхід відповідно до ситуації.

Сучасний тренер повинен володіти широким спектром як професійних, так і особистісних якостей. Серед ключових рис варто виділити толерантність, яка дозволяє з повагою ставитися до різних думок і досвіду учасників; доброзичливість, що сприяє створенню позитивного емоційного клімату; відкритість до нових ідей та зворотного зв'язку; а також уміння працювати в команді, адже ефективне навчання часто передбачає взаємодію не лише з учасниками, а й з іншими тренерами / організаторами. Не менш важливим є володіння сучасними засобами ефективної комунікації, які допомагають чітко доносити інформацію, підтримувати діалог і залучати учасників до активної роботи.

Одним із головних завдань тренера є створення в групі атмосфери довіри та відкритості у максимально стислі терміни. Це особливо важливо, коли учасники не знайомі між собою і можуть відчувати певну скутість чи невпевненість. Тренер має сприяти формуванню безпечного простору, де кожен почуватиметься захищено та комфортно, не боячись висловлювати свої думки, ставити запитання чи робити помилки. Досягнення такого рівня взаємодії потребує не лише професійної майстерності, а й високого рівня емоційного інтелекту, емпатії та щирої зацікавленості в розвитку кожного учасника.

Важливо, щоб тренер умів мотивувати групу, підтримувати інтерес до навчання протягом усього процесу та спрямовувати учасників на досягнення конкретних результатів. Він виступає не лише як носій знань, а й як фасилітатор, наставник і навіть психолог, який допомагає подолати внутрішні бар'єри та розкрити потенціал кожного. Саме тому підбір тренерів має бути виваженим і системним процесом, що враховує не лише професійні компетенції, а й особистісні характеристики, здатність до саморозвитку та бажання працювати з людьми. Ефективність роботи з групою забезпечується шляхом надання належної уваги кожному учаснику та врахування всіх висловлених думок. Важливим аспектом комунікації є підтримання зорового контакту з конкретним учасником або учасницею, а також використання невербальних засобів для їх заохочення та підтримки активної участі.

У разі проведення тренінгу двома тренерами доцільним є чергування їхньої діяльності з метою забезпечення динамічності та підвищення ефективності навчального процесу. До проведення лекційних і практичних занять рекомендується залучати висококваліфікованих фахівців відповідного профілю, зокрема соціальних працівників, психологів та юристів. Під час виконання вправ, організації обговорень або проведення мозкового штурму тренер повинен здійснювати фіксацію всіх висловлених ідей без їх оцінювання за критеріями «краще/гірше» чи «правильно/неправильно», що сприяє створенню безпечного та відкритого середовища для обміну думками.

Під час підведення підсумків важливо спиратися на думки учасників, висловлені в обговоренні. У роботі з групою тренер має забезпечити увагу до кожного, створюючи відчуття особистого звернення. Для комфортної атмосфери слід використовувати імена учасників, дякувати за їхню активність і підтримувати участь. Важливими є зоровий контакт і невербальна підтримка. Якщо тренінг проводять двоє тренерів, доцільно чергувати їхню активність.

Домашнє насильство є однією з найгостріших і найскладніших соціальних проблем сучасності, що потребує системного, міждисциплінарного та чутливого до контексту підходу для її ефективного вирішення. Воно проявляється у різних формах – фізичній, психологічній, економічній та сексуальній, має глибокі наслідки як для окремої особи, так і для суспільства загалом. У цьому контексті особлива роль належить соціальним працівникам, які здійснюють професійну діяльність у центрах соціально-психологічної допомоги. Саме вони часто стають першою ланкою підтримки для постраждалих осіб, забезпечуючи не лише емоційну стабілізацію, а й доступ до необхідних ресурсів, правової допомоги та безпечного середовища.

Спеціалісти соціальної сфери відіграють ключову роль у запобіганні домашньому насильству через раннє виявлення його ознак, проведення оцінки ризиків та організацію своєчасного кризового втручання. Їхня діяльність вимагає високого рівня професійної підготовки, емпатії, етичної відповідальності та здатності працювати в умовах підвищеної емоційної напруги. Важливим аспектом їхньої роботи є також налагодження міжвідомчої взаємодії з правоохоронними органами, медичними установами, освітніми закладами та громадськими організаціями, що дозволяє забезпечити комплексний підхід до допомоги постраждалим.

Практичні рекомендації, представлені в цьому розділі, спрямовані на підвищення ефективності професійної діяльності фахівців соціальної галузі шляхом надання їм сучасних знань, методик і практичного інструментарію. Вони охоплюють питання ідентифікації випадків насилля, проведення первинної та поглибленої оцінки ситуації, розробки індивідуальних планів безпеки, а також здійснення психологічної підтримки постраждалих осіб. Окрема увага приділяється профілактиці повторних випадків насильства, що передбачає як роботу з жертвами, так і вплив на кривдників через відповідні програми корекції поведінки.

Ефективна реалізація зазначених підходів сприяє не лише створенню безпечних умов для постраждалих, а й їхній соціальній реінтеграції, відновленню психологічного благополуччя та підвищенню якості життя. У довгостроковій перспективі це також має позитивний вплив на суспільство в цілому, знижуючи рівень насильства та формуючи культуру ненасильницької взаємодії. Таким чином, підвищення професійної компетентності спеціалістів, впровадження науково обґрунтованих підходів до роботи з випадками домашнього насильства є важливою передумовою для досягнення сталих позитивних змін у цій сфері.

Одним із ключових завдань професіоналів у центрах соціально-психологічної допомоги є своєчасне виявлення випадків насилля на ранніх етапах. Ефективне виконання цієї функції потребує наявності професійних навичок, що дозволяють ідентифікувати ознаки різних форм насильства: фізичного, психологічного та економічного.

Фізичне насильство може проявлятися у вигляді тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, які часто мають повторюваний характер або не відповідають поясненням постраждалої особи. Психологічне насильство зазвичай супроводжується емоційними розладами, такими як підвищена тривожність, депресивні стани, соціальна ізоляція, зниження самооцінки та страх у міжособистісному спілкуванні. Економічне насильство виявляється через фінансовий контроль, обмеження доступу до коштів, залежність від кривдника у матеріальному забезпеченні.

Важливу роль у виявленні прихованих випадків насильства відіграють анонімні опитування клієнтів. Такий інструмент є ефективним, оскільки значна частина постраждалих осіб уникає відкритого повідомлення про проблему через страх, сором або залежність від кривдника. Використання подібних методів дозволяє соціальним працівникам підвищити рівень виявлення випадків насильства та забезпечити своєчасне надання допомоги.

Далі необхідна оцінка ризиків при виявленні випадків домашнього насильства. Для цього важливим є використання стандартизованих методик, що допомагають визначити рівень небезпеки для жертви та спрогнозувати можливі повторні випадки насильства. Така оцінка дозволяє соціальним працівникам розробляти індивідуальні плани безпеки та надавати більш цілеспрямовану допомогу жертвам, зокрема, залучати інші служби, якщо ситуація загрожує життю людини.

Кризова підтримка є важливою складовою допомоги жертвам домашнього насильства, оскільки вони часто перебувають у стані сильного емоційного стресу (шок, тривога, дезорієнтація). Соціальні працівники надають негайну психологічну допомогу, спрямовану на стабілізацію стану та відновлення відчуття безпеки. Важливу роль відіграє кризове консультування, яке допомагає знизити рівень стресу та сприяє швидшому відновленню.

У складніших випадках необхідний комплексний підхід із залученням психологів, особливо за наявності ознак посттравматичного стресового розладу. Міждисциплінарна співпраця забезпечує ефективну довготривалу підтримку, сприяє відновленню емоційної рівноваги та поверненню людини до повноцінного життя.

Важливим аспектом допомоги жертвам домашнього насильства є інформаційна підтримка. Працівники закладів та установ системи соціальних служб повинні надавати клієнтам відомості про їхні права та наявні юридичні механізми захисту. Це включає інформацію про правничу допомогу, притулки, гарячі лінії та інші ресурси. Обізнаність дає постраждалим можливість діяти, приймати зважені рішення та відчувати себе більш захищеними.

Окремим етапом є планування безпеки для запобігання повторним випадкам насильства. Соціальні працівники допомагають розробити індивідуальні плани дій, які можуть включати маршрути евакуації, безпечні місця тимчасового перебування та контакти екстрених служб. Такі

заходи дозволяють швидко реагувати в кризових ситуаціях і знижують ризики для життя та здоров'я постраждалих.

Профілактика рецидиву домашнього насильства є одним із ключових напрямів роботи з постраждалими та потребує комплексного міждисциплінарного підходу. Ефективними інструментами в цьому процесі виступають освітні програми для клієнтів, які реалізуються соціальними працівниками. У межах таких програм постраждалих навчають розпізнавати ознаки насильницьких та потенційно небезпечних стосунків, що сприяє підвищенню рівня їхньої обізнаності та здатності своєчасно ідентифікувати ризики. Важливе значення має також формування навичок самозахисту та розвиток емоційної стійкості, що забезпечує підвищення психологічної резиліентності та ефективніше подолання стресових ситуацій.

Окремим компонентом профілактичної роботи є соціальна реінтеграція осіб, які зазнали насильства. Вона передбачає заходи, спрямовані на відновлення їхнього соціального функціонування, зокрема сприяння працевлаштуванню, професійній перепідготовці та підвищенню кваліфікації. Формування економічної незалежності постраждалих є суттєвим чинником зниження ризику повторного потрапляння в насильницькі відносини, оскільки зменшує фінансову залежність від кривдника та розширює можливості для самостійного прийняття життєвих рішень.

Міжвідомча співпраця є ключовим елементом ефективної системи підтримки постраждалих від домашнього насильства. Взаємодія між правоохоронними органами, медичними закладами та психологами дозволяє розробити чіткі алгоритми дій, що забезпечують швидке реагування на випадки насильства. Це сприяє оперативному захисту постраждалих і наданню їм необхідної допомоги.

Важливу роль також відіграє співпраця з адвокатами, які можуть надавати безоплатні консультації та юридичний супровід у судових процесах. Така підтримка допомагає постраждалим краще розуміти свої права та можливості їх захисту, що є важливим кроком до відновлення контролю над власним життям.

Робота з особами-кривдниками є одним із ключових елементів системи протидії домашньому насильству. Важливе місце в цій діяльності займає впровадження корекційних програм у центрах соціально-психологічної допомоги. Такі програми допомагають агресорам усвідомити наслідки власної поведінки, зрозуміти її причини та навчитися більш конструктивно реагувати на конфліктні ситуації. Окрему увагу приділяють розвитку навичок самоконтролю та управління емоціями, що є необхідною умовою для зниження рівня агресії.

Основною метою корекційної роботи є запобігання повторним випадкам насильства, адже саме рецидив становить найбільшу загрозу для безпеки постраждалих. У цьому контексті програми спрямовані не лише на зміну поведінки, а й на формування відповідальності за власні дії. Водночас важливо розуміти, що одноразового проходження таких програм недостатньо для досягнення стабільного результату.

Не менш значущим є подальший моніторинг поведінкових змін у осіб, які пройшли корекційні заходи. Постійне спостереження дозволяє оцінити реальну ефективність програм, виявити можливі ризики повторного насильства та своєчасно реагувати на них. Таким чином, комплексний підхід, що поєднує корекційну роботу та контроль за її результатами, сприяє зниженню рівня домашнього насильства та створенню більш безпечного середовища для всіх учасників.

Просвітницька діяльність є одним із ключових інструментів у протидії домашньому насильству. Проведення інформаційних кампаній підвищує рівень обізнаності населення щодо форм насильства, його наслідків та доступних механізмів захисту. Це сприяє формуванню підтримуючого середовища для постраждалих і стимулює позитивні соціальні зміни.

Важливу роль відіграють також регулярні тренінги для профільних фахівців, які дозволяють опановувати сучасні методики роботи з жертвами та підвищувати професійну компетентність у кризових ситуаціях. Таким чином, просвітницька діяльність не лише інформує суспільство, а й підвищує якість надання допомоги постраждалим від насильства.

Моніторинг та оцінка ефективності послуг, що надаються жертвам насильства, є критично важливими для забезпечення їхньої якості. Регулярна оцінка допомоги із застосуванням як якісних, так і кількісних методів аналізу дає змогу виявляти сильні та слабкі сторони системи підтримки.

Важливим елементом цього процесу є створення дієвих механізмів отримання зворотного зв'язку від клієнтів. Відгуки постраждалих від насильства сприяють удосконаленню послуг, оскільки дозволяють враховувати їхні реальні потреби, досвід і побажання.

Висновки до розділу

Розділ II, присвячений особливостям застосування технологій соціальної роботи щодо осіб, постраждалих від домашнього насильства, містить чималий масив інформації про просвіту жінок як запоруку їх саморозвитку / самоактуалізації, підтримку та відновлення після отриманих травм.

Результати практичної роботи базувались на даних, отриманих внаслідок застосування низки методик (Опитувальник з генералізованої триаоги, Діагностика вад особистого розвитку). Здійснено наголос на розвитку впевненості в клієнтів, що даватиме їм можливість приймати правильні рішення. І навпаки, особа, яка втратила в себе віру, стає легкою здобиччю кривдника.

Під час науково-дослідної роботи ми змогли виявити тривожну симптоматику, діагнози, що сприяють попередньому виявленню розладів

особи. Ми не дарма зосередили увагу на тривожності, адже остання є інтегральним поєднанням ляку та неспокою, що негативним чином відображається на фізичному та психоемоційному стані людини.

Наукова робота передбачає передачу необхідної інформації про соціально-психологічний стан жертв домашнього насильства. Окрема увага зосереджена на імпульсивності, невпевненості, агресії та екстернальності. Наукові розвідки супроводжувалися дієвим діагностичним інструментарієм, спрямованим на досліджувану категорію осіб.

Результати пошуків надали можливість з'ясувати детермінанти та наслідки тривожності в осіб, які зазнали домашнього насильства. Внаслідок жорстокого поводження у жертв формується чимало негативних рис характеру, таких як імпульсивність, агресія, пригніченість, емоційне притуплення, зневіра у власних силах та майбутньому.

Ми розкрили етапи кейс-менеджменту (одна з найбільш ефективних технологій соціальної роботи) при взаємодії з постраждалими особами, з-поміж яких можна виокремити первинне звернення та оцінку ситуації, планування допомоги, надання послуг, моніторинг та оцінку результатів.

Зосереджено увагу на соціальній, психологічній допомозі, правовій підтримці, яка реалізується шляхом групової роботи (групи підтримки, терапевтичні заняття, тренінги). Окреслено профілактичну роботу через посередництво інформаційних кампаній, тренінги для спеціалістів, освітні програми тощо.

Не залишилась поза увагою робота фахівців мобільних бригад, головним вектором діяльності яких є соціально-психологічна допомога жертвам насилля. Фахівцями здійснюється кризове втручання, консультування або профілактика. У таблиці 2.3 яскраво окреслено діяльність фахівців соціальної роботи та психологічної сфери щодо досліджуваної категорії осіб. В роботі висвітлено принципи надання соціальної послуги кризового втручання (рисунок 2.2).

За результатами роботи було надано практичні рекомендації спеціалістам соціальної галузі задля покращення соціальної роботи з жертвами домашнього насильства.

Здійснено наголос на фаховій підготовці майбутніх спеціалістів соціальної сфери, що передбачає системне формування вмінь, навичок, необхідних для якісної та ефективної роботи з клієнтами.

Окремо зауважено на підготовці тренерів, адже вони відповідають за організацію навчального процесу. Зроблено акцент на наявності професійних та особистісних якостей, можливості та здатності тренера створити безпечні умови, підтримувати інтерес до навчання протягом всього навчального процесу.

Необхідною умовою якісної та результативної роботи є високопрофесійна підготовка спеціалістів, етична відповідальність, вміння працювати в умовах високої психологічної напруги.

Практичні рекомендації, які містяться в другому розділі, допомагатимуть фахівцям діяти ефективно із застосуванням інноваційних методик, сучасних знань. Кваліфікаційна робота сприяє кращій ідентифікації домашнього насильства, якісній оцінці ситуації, розробці планів безпеки та реалізації заходів, покликаних підтримати та захистити постраждалих осіб.

ВИСНОВКИ

Кваліфікаційна робота присвячена вивченню проблеми домашнього насильства, передумовам його формування, характерним проявам його та соціальним наслідкам систематичного тиску одних осіб на інших в сімейному середовищі.

Ми уважно опрацювали та висвітлили низку теорій (владні, гендерні, психосоціальні), прихильники яких досі не можуть визначити єдині детермінанти зародження домашнього насилля. Проаналізували досліджуване явище, створили гарне підґрунтя для вироблення дієвого інструментарію з попередження та локалізації домашнього насильства.

Опрацьовано чималий науковий доробок з окресленої проблеми, результати (форми домашнього насильства) покладено в основу теоретичної частини наукової роботи.

Кваліфікаційна робота містить нормативно-правові акти, спрямовані на захист осіб, які постраждали від домашнього насильства, розвіяно міфи щодо досліджуваного явища, акцентовано увагу на реальних фактах щодо насильства в сім'ї.

Окреслено каталізатори вчинків, що містять насилля, акцентовано увагу на трагічних наслідках домашнього насильства для дорослих осіб та дітей.

Ми висвітлили дієві технології соціальної роботи з жертвами, які зазнали насильницьких дій; досліджено кризові періоди в житті постраждалих осіб, висвітлено наслідки (хронічна біль, «стокгольмський синдром», саморуйнація, депресія, ПТСР). Зауважено на телетерапії як інноваційній технології соціальної роботи, зазначено переваги та недоліки цифрових бібліотек і мобільних додатків. Проведено аналіз щодо дієвості певних технологій, фокус наведено на активізацію зусиль усіх суб'єктів соціальної роботи щодо усунення домашнього насильства.

У прикладній складовій кваліфікаційної роботи містяться результати практичної діяльності, спрямованої на осіб, які зазнали впливу насильницьких дій в сім'ї. Ми спромоглись виявити тривожну симптоматику та діагнози, що матиме користь під час попереднього виявлення розладів клієнта. Окремо здійснено наголос на агресії, імпульсивності, екстернальності. За результатами пошуків з'ясовано детермінанти та наслідки окреслених станів.

Розкрито етапи кейс-менеджменту при взаємодії з постраждалими особами. Зосереджено увагу на соціально-психологічній допомозі та правовій підтримці як обов'язковій запоруці відновлення та порятунку жертв.

Зауважено на роботі фахівців мобільних бригад, підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери, тренерів як відповідальних за організацію навчального процесу. Акцентовано увагу на професійних та особистісних якостях, можливості підтримувати інтерес до навчального процесу.

Надано практичні рекомендації, які слугуватимуть допоміжним засобом для фахівців соціальної галузі, дотичних до роботи з постраждалими від домашнього насильства особами. Напрацювання відображенні в кваліфікаційній роботі допомагатимуть краще ідентифікувати ганебне явище, правильно оцінити ситуацію, розробити план заходів щодо убезпечення особи (групи осіб) від насильницьких дій, забезпечити підтримку та захист постраждалих осіб.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Бугаєць Т. Домашнє-насильство-фокус-на-hard-skills. URL: <http://tomorrowlawyer.org/домашнє-насильство-фокус-на-hard-skills/> (дата звернення: 21.01.2026).
2. Гриценок Л. І., Капустюк О. М. Індивідуальна психологічна онлайн-підтримка в умовах карантину: організація та результати волонтерського проєкту. Наукові студії із соціальної та політичної психології. № 47 (50). С. 83. URL: https://lib.iitta.gov.ua/728086/1/Individual%20Psychological%20Online%20Support%20under%20Quarantine_Organization%20and%20Results%20of%20Volunteer%20Project.pdf (дата звернення: 02.12.2025).
3. Дубан Е., Радачіч І., Гопалан П. Навчальний посібник для суддів та прокурорів щодо забезпечення доступу жінок до правосуддя : навч. посіб. 2017. 132 с. URL: <https://rm.coe.int/tm-general-part-women-s-access-to-justice-ukr-web/16808e9a3d> (дата звернення: 25.02.2026).
4. Енциклопедії для фахівців соціальної сфери. Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. 536 с
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон Української РСР від 07.12.1984 р. № 8074-10. Відомості Верховної Ради Української РСР 1984, додаток до № 51. Ст. 1122.
6. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 21.03.2026).
7. Короленко В. В. Телемедицина, телепсихологія: перспективи розвитку в Україні / В. В. Короленко, Е. С. Божук, В. В. Мороз, О. А. Божук // Український науково-медичний молодіжний журнал. № 3. 2012. С. 26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unmmj_2012_3_9 (дата звернення: 02.04.2026).
8. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 1 груд. 2023 р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 06.12.2025).

9. М. С. Дворник, В. О. Климчук та ін.; за наук. ред. Т. М. Титаренко/ Марценюк Т. О. Роль чоловіків у боротьбі із гендерним насильством (на прикладі США). Гендерний журнал. 2016. № 2. С. 29–31.

10. Настільна гра «Коло безпеки» Спільнотека ЮНІСЕФ Україна. Спільнотека ЮНІСЕФ Україна. URL: <https://spilnoteka.org/nastilna-gra-kolo-bezpeky/> (дата звернення: 08.12.2025)

11. Оцінка рівня ситуативної (реактивної) тривожності (Тест Спілбергера-Ханіна). URL: https://www.lnu.edu.ua/life-safety/wp-content/uploads/2019/09/OZDSH_PR-4-2019.pdf (дата звернення: 12.12.2025).

12. Панок, В. Г., Марухіна І. В., Романовська Д. Д. Психологічний супровід освіти в умовах пандемії: Наукова доповідь на веб-конференції «Учені НАПН України – українським вчителям», 27 серпня 2020 р. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 2 (2), 1-7. URL: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-12-2> (дата звернення: 05.04.2026).

13. Перша мобільна платформа «WhiteRibbonUA» для захисту жінок та дітей від домашнього насильства – Біла стрічка в Україні. Біла стрічка в Україні. URL: <https://whiteribbonukraine.org/app-whiteribbonua/> (дата звернення: 21.12.2025).

14. Про внесення змін до Порядку забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, які постраждали від жорстокого поводження : Постанова Каб. Міністрів України від 28.07.2021 р. № 775. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/775-2021-п#Text> (дата звернення: 04.12.2025).

15. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2018. № 5. Ст. 35.
16. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги кризового та екстреного втручання : Наказ М-ва соц. політики України від 01.07.2016 р. № 716. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0990-16#Text> (дата звернення: 04.04.2025).
17. Про затвердження Типового положення про службу «Телефон Довіри» : Наказ М-ва України у справах сім'ї, молоді та спорту від 07.12.2005 р. № 3133 : станом на 12 берез. 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1580-05#Text> (дата звернення: 02.12.2025).
18. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI : станом на 27 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 18.02.2026).
19. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII : станом на 5 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 06.02.2026).
20. Про попередження насильства в сім'ї: закон України №2789-III від 15 листопада 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14#Text> (дата звернення: 14.02.2026).
21. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами : Закон України від 20.06.2022 р. № 2319-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#Text> ст.4 (дата звернення: 29.12.2025).
22. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII : станом на 19 жовт. 2023 р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 10.04.2026).

23. Психологія життєвих криз особистості : навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / І. О. Черезова. Бердянськ. БДПУ. 2016. 193 с.

24. Психологія статі. Курс лекцій : навч. посіб. / уклад. Л. А. Данилевич, В. А. Данилевич. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. 120 с.

25. Психосоціальна допомога в роботі з кризовою особистістю: навчальний посібник / наук. ред. та керівник проблем. групи – Л. М. Вольнова. К., 2012.

26. Путівник уповноважених осіб / відповідальних працівників місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Практичний посібник / за заг. ред. А. Б. Благої. К. : ФОП Клименко. 2020. С. 14.

27. Семигіна Т. В., Лиховид Д. О. Як перетворити населення на спільноту? (соціально-технологічні аспекти розвитку територіальної громади) // Наукові записки НаУКМА. 2015. С. 269.

28. Соціально-психологічні технології відновлення особистості після травматичних подій : практичний посібник / за наук. ред. Т. М. Титаренко. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2019. 220 с. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3530/1/2.pdf> (дата звернення: 21.03.2026)

29. Стамбульська декларація з населених пунктів : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 14.06.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_508#Text (дата звернення: 11.03.2026).

30. Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 654. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2018-%D0%BF#n12> (дата звернення: 14.04.2026).

31. Титаренко Т. М. Психологічне здоров'я особистості: засоби самопомоги в умовах тривалої травматизації: монографія / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2018.

32. Титаренко Т. М. Психологічне здоров'я особистості: засоби самопомоги в умовах тривалої травматизації: монографія / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2018. 160 с.

33. Україні презентували першу мобільну платформу для протидії домашньому насильству – «whiteribbonua». Marie claire. 2021. URL: <https://marieclaire.ua/uk/obshhestvo/v-ukrayini-prezentovali-pershu-mobilnu-platformu-dlya-protidiyi-domashnomu-nasilstvu-whiteribbonua> (дата звернення: 02.12.2025).

34. Циганчук Т. В., Лях Д. Д. Причини та наслідки насильства над жінкою в сім'ї. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3530/1/2.pdf> (дата звернення: 21.12.2025)

35. Шахрай В. Технології соціальної роботи : Навч. посіб. Центр навч. літ., 2006. 464 с.

36. Які причини домашнього насильства? URL: <https://uuc.adventist.ua/prychynynasylstva/> (дата звернення: 25.03.2026).

37. Anwar B., Chung M. The Importance of Mental Health. *Talkspace*. URL: <https://www.talkspace.com/blog/why-is-mental-health-important/> (дата звернення: 23.02.2026).

38. Crisis Text Line. Mental Health Support for All in Times of Violence | Crisis Text Line. *Crisis Text Line*. URL: <https://www.crisistextline.org/blog/2023/11/09/mental-health-support-for-all-in-times-of-violence/> (дата звернення: 21.03.2026).

39. Michael P J. Conflict and control: gender symmetry and asymmetry in domestic violence. 2006. URL: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1077801206293328> (дата звернення: 15.01.2026).
40. SmartTek Solutions. Віртуальна і доповнена реальність у медицині: як ці технології допомагають пацієнтам. *CASES*. URL: <https://cases.media/article/virtualna-i-dopovnena-realnist-u-medicini-yak-ci-tekhnologiyi-dopomagayut-paciyentam> (дата звернення: 18.03.2026).
41. Study Uses Paced Deep Breathing to Measure Dutch Workers' HRV. HeartMath Institute. URL: <https://www.heartmath.org/articles-of-the-heart/study-uses-paced-deep-breathing-to-measure-dutch-workers-hrv/> (дата звернення: 02.02.2026).
42. Herman J. L. Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence--From Domestic Abuse to Political Terror. Basic Books, 2022.
43. Michael P Johnson. A Typology of Domestic Violence intimate terrorism, violent resistance, and situational couple violence (Boston: Northeastern University Press, 2008).
44. Stark E. Coercive Control: How Men Entrap Women in Personal Life (Interpersonal Violence). Oxford University Press, USA, 2007. 464 p.
45. Walker L. E. Battered Woman. HarperCollins Publishers, 2009

ДОДАТКИ
ДОДАТОК А

ОЦІНКА РІВНЯ СИТУАТИВНОЇ (РЕАКТИВНОЇ) ТРИВОЖНОСТІ
(ТЕСТ СПЛБЕРГЕРА-ХАНІНА)

Цей тест досліджує рівень ситуативної тривожності. Респонденту потрібно в пустій графі відповісти «так» або вписати «+».

	Ні	Напевно, так	Так	Дійсно, так
1) Я спокійний				
2) Мені ніщо не загрожує				
3) Я перебуваю в напруженні				
4) Я внутрішньо скутий				
5) Я відчуваю себе вільно				
6) Я засмучений				
7) Мене хвилюють можливі невдачі				
8) Я відчуваю душевний спокій				
9) Я стривожений				
10) Я відчуваю внутрішнє задоволення				
11) Я впевнений в собі				
12) Я нервую				
13) Я не знаходжу собі місця				
14) Я напружений				
15) Я не відчуваю скутості, напруження				
16) Я задоволений				
17) Я стурбований				
18) Я дуже збуджений і мені не по собі				
19) Мені радісно				
20) Мені приємно				

Продовження додатку А

21) У мене буває піднесений настрій				
22) Я буваю дратівливим				
23) Я легко впадаю в розпач				
24) Я хотів би бути таким же щасливим, як і інші				
25) Я тяжко переживаю неприємності та довго не можу про них забути				
26) Я відчуваю приплив сил і бажання Працювати				
27) Я спокійний, урівноважений та Зібраний				
28) Мене турбують можливі труднощі				
29) Я дуже переживаю через дрібниці				
30) Я буваю цілком щасливий				
31) Я все приймаю близько до серця				
32) Мені не вистачає впевненості в собі				
33) Я відчуваю себе беззахисним				
34) Я намагаюся уникати критичних ситуацій і труднощів				
35) У мене буває хандра				
36) Я буваю задоволений				
37) Усілякі дрібниці відволікають і хвилюють мене				
38) Буває, що я відчуваю себе Невдахою				
39) Я врівноважена людина				
40) Мене охоплює неспокій, коли я думаю про свої справи і турботи				

При аналізі результатів самооцінки треба мати на увазі, що загальний підсумковий показник по кожній зі шкал може перебувати в діапазоні від 20 до 80 балів. Чим вищим є підсумковий показник, тим вищий рівень тривожності (ситуативної або особистісної).

При загальній інтерпретації показників можна використовувати наступні орієнтовні оцінки тривожності:

до 30 балів – низька;

31–44 бали – помірна (середня);

45 і більше – висока.

Зіставлення результатів за обома шкалами дає можливість оцінити індивідуальну значимість стресової ситуації для респондента.

ДОДАТОК Б

АНКЕТУВАННЯ ДЛЯ УЧНІВ 10 КЛАСУ «ПРО НАСИЛЬСТВО»

1. Як називається щорічна всесвітня кампанія, спрямована на попередження насильства в сім'ї та за ознакою статі?
  - А. «Ми різні, але ми рівні»
  - Б. «16 днів проти насильства»
  - В. «Рівні права – рівні можливості»
2. Насильство – це....
  - А. Умисне нанесення будь-якої шкоди іншій людині
  - Б. Прояви агресії у вигляді кидання предметів у стіну
  - В. Лайливі слова і образи на адресу іншої людини
3. Люди, які вчиняють насильство, найчастіше є психічно хворими або мають якісь психічні відхилення:
  - А. Так, це вірно
  - Б. Ні, це не так
4. Раніше насильства майже не було, а зараз люди стали більш агресивними через Інтернет та телебачення:
  - А. Так, це вірно
  - Б. Ні, це не так
5. Насильство може трапитися будь з ким, незалежно від рівня освіти, соціального, фінансового становища чи етнічної приналежності:
  - А. Так, це вірно
  - Б. Ні, це не так
6. Демонстрація ревностів щодо коханої людини(обмеження свободи, кола спілкування, встановлення суворих правил) є ознакою любові:
  - А. Так, це вірно
  - Б. Ні, це не так
7. Якщо раптом випадок насильства стався з тобою чи твоїми знайомими, ти можеш звернутися по допомогу до:

- А. Батьків
- Б. Вчителя, психолога або директора школи
- В. Поліції
- Г. Служби у справах дітей
- Д. Усі вище перераховані відповіді вірні

ДОДАТОК В

ТЕХНІКА «ДИХАННЯ СФОКУСОВАНЕ НА СЕРЦІ» (HEART-FOCUSED BREATHING)

Зосередьте свою увагу на ділянці серця.

Уявіть, що ваше дихання входить у ваше серце або грудну ділянку і виходить з вашого серця або грудної ділянки. Дихайте трохи повільніше і глибше, ніж зазвичай.

Знайдіть легкий, зручний ритм.

Ця техніка допомагає:

- 1) нейтралізувати емоційні реакції в даний момент;
- 2) зменшити вплив стресу;
- 3) швидко відновити внутрішню рівновагу;
- 4) припинити зайві (недоцільні) витрати енергії.

ДОДАТОК Г

ТЕХНІКА «ШВИДКА ЗЛАГОДЖЕНІСТЬ» (QUICK COHERENCE)

Сила техніки «Швидка злагодженість» приходить від позитивних емоцій. Коли ви викликаєте позитивні почуття, в цей момент ви замінюєте виснажливі емоції тими, які можуть оновити вашу систему. Техніка проста, але кожен крок важливий. З практикою, узгодженість, яку ви встановлюєте у вашій системі, стає вашою новою опорною точкою, що робить зміну більш легкою і автоматичною.

Крок 1. Зосередьте вашу увагу в ділянці серця. Уявляйте, що ваше дихання втікає у ваше серце і витікає з вашого серця в грудній ділянці. Дихайте трохи повільніше і глибше, ніж зазвичай. Знайдіть легкий і комфортний ритм.

На серці зробіть щирі спробу пережити відновлювальне почуття, таке як вдячність або піклування про когось або щось у вашому житті.

Порада: Спробуйте заново пережити почуття, яке ви мали до когось, кого ви любите, до домашньої тварини, особливого місця, досягнення тощо, або зосередьтеся на почутті спокою і легкості (невимушеності).

Описані вище кроки техніки «Швидка злагодженість» можна використовувати в будь-який час, коли ви хочете.